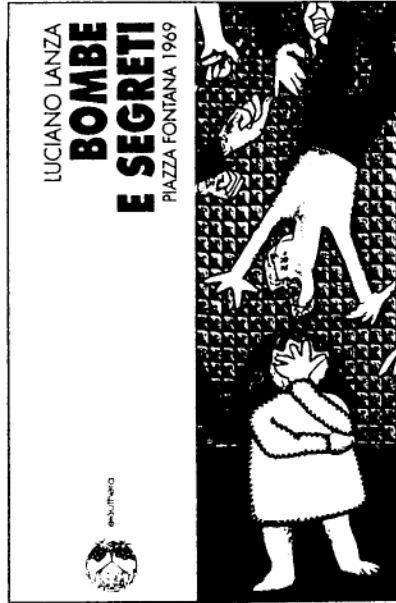


Ομάδα Αγωνιστών της Εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς, *Η Σφαγή του Κράτους, Αντι-έρευνα* • Luciano Lanza, *Βόμβες και Μυστικά. Piazza Fontana 1969* • *Το Κράτος και οι Υπηρετές του* •

## **Ο Τυχαίος Θάνατος ενός Αναρχικού**

### **Η Υπόθεση Giuseppe Pinelli**

*«Ο Pinelli δολοφονήθηκε, ο Valpreda είναι αθώος,  
η σφαγή είναι του κράτους»*



Τα κείμενα επιλέχθηκαν και μεταφράστηκαν από το ιταλικό πρωτότυπο από τη Μαρλέν Λογοθέτη, που είχε και τη γενική επιμέλεια της έκδοσης. Ευχαριστούμε για τη βοήθειά του τον Αχιλλέα Καλαμάρα. Κυκλοφόρησε το Χειμώνα του 1999 στην πόλη της Αθήνας, μαζί με το 12<sup>ο</sup> τεύχος του περιοδικού ΑΥΤΟΝΟΜΕΔΙΑ. Η χρήση είναι ελεύθερη για τους σκοπούς των κοινωνικών κινημάτων του ανταγωνισμού, αλλά παρακαλούμε να αναγράφονται οι πηγές.

## Η ΣΦΑΓΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

### *Ομάδα Αγωνιστών της Εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς*

#### **Πώς Πέθανε ο Giuseppe Pinelli**

Είναι περίπου μεσάνυχτα της Δευτέρας 15 Δεκεμβρίου 1969. Ένας άντρας κατεβαίνει αργά τα κεντρικά σκαλιά της Αστυνομικής Διεύθυνσης του Μιλάνο. Φτάνοντας στον προθάλαμο της κεντρικής εισόδου της οδού Fatebenefratelli σταματάει για μια στιγμή, ανάβει ένα τσιγάρο. Δεν μπορεί να αποφασίσει, δεν ξέρει τι να κάνει, να βγει, να πάει σπίτι του, ή να μείνει ακόμα λίγο, να κάνει μια τελευταία βόλτα από τα γραφεία της Άμεσης Δράσης που είναι εκεί μπροστά του, στην άλλη μεριά της αυλής. Είναι κοπιαστικές αυτές οι μέρες για τους μιλανέζους δημοσιογράφους και ιδιαίτερα αυτός αισθάνεται κουρασμένος, καταβεβλημένος: ξέρει ήδη ότι το πρωί συνελήφθη ένας αναρχικός ονόματι Valpreda· έχει πράγματι σχέση με τις βόμβες της Piazza Fontana; Κι έπειτα, στα κρατητήρια της Ασφάλειας, στα δωμάτια του τετάρτου ορόφου στην Υπηρεσία Πολιτικών Υποθέσεων βρίσκονται ακόμα τουλάχιστον εκατό αναρχικοί και νέοι της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς που εδώ και τρεις μέρες, από την Παρασκευή των βομβών, υποβάλλονται σε συνεχείς ανακρίσεις.

Ο άντρας, ο Aldo Palumbo, συντάκτης της *Unità* του Μιλάνο, κάνει τα πρώτα βήματα για να διασχίσει την αυλή. Και ακούει ένα γδούπο, μετά άλλους δύο, και είναι ένα σώμα που πέφτει από ψηλά, χτυπάει στο πρώτο γείσο του τοίχου, αναπηδάει σ' ένα άλλο ακριβώς από κάτω και τελικά τσακίζεται στο έδαφος, το μισό στο πλακόστρωτο της αυλής, το μισό στο μαλακό χώμα της πρασιάς. Ο Palumbo παραλύει για κάποια δευτερόλεπτα στο κέντρο της αυλής, ύστερα πλησιάζει το σώμα, διακρίνει το περίγραμμα του προσώπου. Και αμέσως, ουρλιάζοντας, τρέχει να σημάνει συναγερμό, στους αστυνομικούς της Αμέσου Δράσεως, στους υπόλοιπους συντάκτες που είχαν παραμείνει στην αίθουσα τύπου όταν εκείνος βγήκε.

Το επόμενο πρωί όλες οι εφημερίδες κυκλοφορούν με πηχυαίους τίτλους για την είδηση της αυτοκτονίας του Giuseppe Pinelli. Απ' αυτές, όσες την ώρα του συμβάντος είχαν κάποιο συντάκτη τους στην Ασφάλεια, γράφουν ότι η αυτοκτονία έγινε τρία λεπτά μετά τα μεσάνυχτα. Μέσα στις επόμενες μέρες, περιέργως, αυτή η χρονική λεπτομέρεια αλλάζει: πρώτα διορθώνεται σε «*γύρω στα μεσάνυχτα*», μετά μετατίθεται ακόμα πιο πίσω, μέχρι που φτάνει στην επίσημη ώρα: «*Ο Pinelli πέθανε στις έντεκα και 57 λεπτά της νύχτας της Δευτέρας 15 Δεκεμβρίου*».

Τις πρώτες μέρες του Φεβρουαρίου, από την έρευνα που διεξάγει η δικαστική εξουσία διαρρέει μια λεπτομέρεια: το τηλεφώνημα που έγινε εκείνη τη νύχτα από την Ασφάλεια στο τηλεφωνικό κέντρο της τροχαίας για να ζητηθεί η επέμβαση ασθενοφόρου καταγράφηκε από μια ειδική συσκευή και έτσι μπορεί να καθοριστεί με βεβαιότητα η ακριβής στιγμή, που προκύπτει ότι είναι μεσάνυχτα και 58 δευτερόλεπτα. Που θα πει δύο λεπτά και δύο δευτερόλεπτα πριν την πτώση του Pinelli, αν αυτή έγινε την ώρα που σημειώνουν όλοι οι δημοσιογράφοι που βρίσκονταν στην Ασφάλεια εκείνη τη νύχτα. Επρόκειτο για μια συλλογική και αρκετά πολύκροτη απροσεξία, για ανθρώπους που συνηθίζουν να έχουν αυτόματες, επαγγελματικές αντιδράσεις, να κοιτάνε πρώτα απ' όλα το ρολόι τους όταν συμβαίνει ένα περιστατικό αυτού του είδους; Είναι γεγονός, ωστόσο, ότι στο μεταξύ συνέβησαν δύο παράξενα πράγματα.

Μερικές μέρες μετά το θάνατο του Giuseppe Pinelli, δύο αστυνομικοί της Υπηρεσίας Πολιτικών Υποθέσεων της Ασφάλειας παρουσιάστηκαν στο τηλεφωνικό κέντρο των αστυφυλάκων για να ελέγξουν την ακριβή στιγμή καταγραφής του τηλεφωνήματος. Τι σημαίνει

αυτός ο καθ' όλα αδικαιολόγητος ζήλος δεδομένου ότι η δικαστική εξουσία και όχι η αστυνομία, είναι που ασχολείται με την έρευνα για το θάνατο του Pinelli; Γιατί να αγωνιούν τόσο για την ώρα της κλήσης του ασθενοφόρου αν τα πράγματα εκτυλίχθησαν έτσι όπως τα λένε; Η απάντηση θα μπορούσε να είναι αυτή: η κλήση έγινε πριν ο Giuseppe Pinelli πέσει από το παράθυρο.

Στις αρχές Ιανουαρίου ο δημοσιογράφος Aldo Palumbo, ο πρώτος άνθρωπος που πλησίασε τον ετοιμοθάνατο Giuseppe Pinelli στην αυλή της Αστυνομικής Διεύθυνσης, βρίσκει το σπίτι του άνω-κάτω. Κάποιος μπήκε, ανακάτεψε τα πάντα, άνοιξε τα συρτάρια, αναποδογύρισε τα έπιπλα, έψαξε τις ντουλάπες. Κλέφτες; Θα πρέπει να ήταν πολύ παράξενοι κλέφτες, λαμβανομένου υπόψη του ότι δεν έκλεψαν ούτε τις δεκατρείς χιλιάδες λίρες που ήταν σε μια τσάντα και που ωστόσο πρέπει να τις είδαν αφού η τσάντα ήταν ανοιχτή, ούτε και εκείνα τα λίγα κοσμήματα που ήταν κρυμμένα σε μια άλλη τσάντα, που ωστόσο βρέθηκε ανοιχτή. Δύο υποθέσεις λοιπόν: ή οι άγνωστοι έψαχναν κάτι, κάτι που συνδέεται με τις στιγμές κατά τις οποίες ο δημοσιογράφος ήταν, μόνος, κοντά στον ετοιμοθάνατο Giuseppe Pinelli· ή επρόκειτο για μια “συμβουλή”, μια αυστηρή προειδοποίηση να κρατήσει το στόμα του κλειστό όποιος, όπως ο Aldo Palumbo, υποπτευόταν ότι ήξερε κάτι, έχοντας ίσως ακούσει τον Pinelli να ψιθυρίζει ένα όνομα, μια φράση.

Θα έφταναν αυτά τα πρώτα, λίγα στοιχεία για να διαμορφώσουμε σοβαρές υποψίες για την εκδοχή της αυτοκτονίας του νεκρού αναρχικού. Στην πραγματικότητα υπάρχουν και πολλά άλλα και είναι τα εξής.

Ο Pinelli πέφτει κυριολεκτικά γλιστρώντας κατά μήκος του τοίχου, τόσο που αναπηδάει πάνω και στα δύο στενά γείσα κάτω από το παράθυρο της Υπηρεσίας Πολιτικών Υποθέσεων: δεν είχε λοιπόν καθόλου φόρα.

Πέφτει χωρίς να βγάλει ούτε μια κραυγή και οι γιατροί διαπιστώνουν ότι τα χέρια του δεν παρουσιάζουν σημάδια εκδορών: δεν είχε δηλαδή καμιά αντίδραση σε επίπεδο ενστίκτου, ανεξέλεγκτου, ούτε καν αυτή του να προσπαθήσει να προστατευτεί με τα χέρια του κατά το «γλίστρημα».

Η αστυνομία δίνει μέσα σε ένα μήνα τρεις αντιφατικές εκδοχές για τη μηχανική της αυτοκτονίας. Πρώτη: Όταν ο Pinelli άνοιξε διάπλατα το παράθυρο, προσπαθήσαμε να τον σταματήσουμε αλλά χωρίς επιτυχία. Δεύτερη: Όταν ο Pinelli άνοιξε διάπλατα το παράθυρο, προσπαθήσαμε να τον σταματήσουμε και, εν μέρει, τα καταφέραμε, με την έννοια ότι μετριάσαμε τη φόρα: Πώς να το πούμε, να γιατί γλίστρησε κατά μήκος του τοίχου. Αλλά αυτή η εκδοχή δόθηκε εκ των υστέρων, αφού δηλαδή οι εφημερίδες είχαν αναδείξει τον παράξενο χαρακτήρα της πτώσης. Τέλος, η τελευταία, η πλέον απίστευτη, που δόθηκε “σε αποκλειστικότητα” στις 17 Ιανουαρίου στην *Corriere della Sera*: Όταν ο Pinelli άνοιξε διάπλατα το παράθυρο προσπαθήσαμε να τον σταματήσουμε και ένας από τους υπαξιωματικούς που ήταν παρόντες, ο επιλοχίας Vito Panessa, με ένα άλμα «προσπαθεί να τον πιάσει και να τον σώσει: στο χέρι του μένει μόνο το ένα παπούτσι του αυτόχειρα». Οι δημοσιογράφοι που σπεύδουν στην αυλή, αμέσως μετά το συναγερμό που σήμανε ο Aldo Palumbo, θυμούνται καθαρά ότι ο αναρχικός φορούσε και τα δύο παπούτσια.

Υστερα η αστυνομία δίνει δύο εκδοχές και για το κίνητρο της αυτοκτονίας. Πρώτη: Ο Pinelli ήταν ανακατεμένος στις απόπειρες, το άλλοθι του για το απόγευμα της 12ης Δεκεμβρίου είχε καταρρεύσει και, αισθανόμενος πια χαμένος, επέλεξε την τελική λύση, κραυγάζοντας, «Είναι το Τέλος της Αναρχίας». Δεύτερη εκδοχή, που δόθηκε και αυτή εκ των υστέρων, αφού το άλλοθι του είχε αποδειχθεί απόλυτα έγκυρο: Ο Pinelli, αθώος, ένα έντιμο παιδί, κανείς από μας δεν μπορεί να εξηγήσει την πράξη του.

Δίνοντας αυτή τη δεύτερη εκδοχή, η αστυνομία υποστηρίζει επίσης ότι η τραγωδία ανέκυψε κατά τη διάρκεια μιας ανάκρισης που εκτυλισσόταν σε μια ατμόσφαιρα καθ' όλα νόμιμη, ευπρεπή και ήρεμη, με ανταλλαγές τσιγάρων και άλλες αβρότητες του είδους<sup>1</sup>. Ο αναρχικός Pasquale Valitutti, ένας απ' τους πολλούς συλληφθέντες που από την Παρασκευή των βομβών μέχρι την επόμενη Δευτέρα γέμισαν τα κρατητήρια της Ασφάλειας, έδωσε αντίθετα την εξής μαρτυρία:

«Την Κυριακή το απόγευμα μίλησα με τον Pino (Pinelli) και την Eliane, και ο Pino μου είπε ότι του δημιουργούσαν προβλήματα με το άλλοθί του, για το οποίο φαινόταν σιγουρότατος. Μου είπε επίσης πως αισθανόταν ότι ο Calabresi τον κνηγούσε και πως φοβόταν μη χάσει τη δουλειά του στα τρένα. Προς το βράδυ ένας αξιωματικός θύμωσε γιατί μιλούσα με τους άλλους και είπε να με βάλουν στη γραμματεία που βρίσκεται κοντά στο γραφείο του Ragnozzi (ενός άλλου αστυνόμου σαν τον Calabresi, της Υπηρεσίας Πολιτικών Υποθέσεων: Σ.τ.Σ.): είχα την ευκαιρία να πιάσω κάποιες κουβέντες από τις διαταγές που ο Ragnozzi άφηνε στους υφισταμένους του για τη νύχτα. Από τις κουβέντες που έπιασα μπορώ να πω με σιγουριά ότι είπε να επιφυλάξουν στον Pinelli ειδική μεταχείριση, να μην τον αφήσουν να κοιμηθεί και να τον κρατήσουν υπό πίεση όλη τη νύχτα. Τη νύχτα, ο Pinelli μεταφέρθηκε σε ένα άλλο δωμάτιο και το πρωί μου είπε ότι ήταν πολύ κουρασμένος, ότι δεν τον είχαν αφήσει να κοιμηθεί και ότι συνέχιζαν να του επαναλαμβάνουν ότι το άλλοθί του ήταν ψευδές. Μου φάνηκε πολύ πικραμένος. Μείναμε όλη τη μέρα στο ίδιο δωμάτιο, στο καφενείο, και μπορέσαμε να ανταλλάξουμε μόνο κάποιες φράσεις, ωστόσο πολύ σημαντικές. Εγώ του είπα: "Pino, γιατί τά' χουν μαζί μας;" και εκείνος πολύ πικραμένος μου είπε: "Ναι, τά' χουν μαζί μου". Πάντα το βράδυ της Δευτέρας τον ρώτησα αν είχε υπογράψει πρακτικά και μου απάντησε πως όχι. Κατά τις οχτώ, τον μετέφεραν έξω και όταν ρώτησα ένα φρουρό πού ήταν, μου απάντησε ότι είχε πάει σπίτι του. Εγώ σκεφτόμουν ότι ήταν η σειρά μου να υποστώ την ανάκριση, σίγουρα την πιο σκληρή από εκείνες που είχαν γίνει μέχρι τότε: είχα αυτή τη σαφή εντύπωση. Λίγο μετά, προς τις 11.30, άκουσα ύποπτους θορύβους, κάτι σαν κανγά και σκέφτηκα ότι ο Pinelli ήταν ακόμα εκεί και ότι τον χτυπούσαν. Μετά από λίγη ώρα έγινε η αλλαγή βάρδιας, δηλαδή η αντικατάσταση του φρουρού ως τα μεσάνυχτα. Λίγο μετά, άκουσα κάτι σαν καρέκλες να τραντάζονται και είδα κόσμο να τρέχει στο διάδρομο προς την έξοδο, φωνάζοντας "Έπεσε". Στις ερωτήσεις μου απάντησαν ότι είχε πέσει ο Pinelli: μου είπαν, επίσης, ότι προσπάθησαν να τον κρατήσουν, αλλά δεν τα κατάφεραν. Ο Calabresi μου είπε ότι μιλούσαν αστειευόμενοι για τον

---

<sup>1</sup> Απ' τα πρακτικά της ανάκρισης ενός αναρχικού που συνελήφθη για τις απόπειρες της 25<sup>ης</sup> Απρίλη στο Μιλάνο: «Αηλώνω τους λόγους για τους οποίους τα πρακτικά που υπέγραφα προηγούμενα είναι εντελώς ψευδή. Επί τρεις μέρες στην Ασφάλεια δεν κοιμήθηκα και μου επέβαλαν να παραμένω όρθιος όταν οι απαντήσεις μου δεν αντιστοιχούσαν στη βούληση των αστυνομικών. Αυτοί δεν έπαυσαν ούτε ένα λεπτό να με ανακρίνουν και γι' αυτό έκαναν και αλλαγές βάρδιας. Μόνο την τρίτη μέρα μου επιτράπηκε να φάω· χρειάστηκε να κάνω ένα νυχτερινό ταξίδι από την Πίζα στο Μιλάνο, κατά τη διάρκεια του οποίου είχα παγώσει γιατί δεν είχα μαζί μου ζεστά ρούχα. Αυτό όμως που με επηρέασε περισσότερο ως προς την υπογραφή των πρακτικών που είχαν συνταχθεί από την αστυνομία, ήταν τα χτυπήματα και οι απειλές. Ήταν η πρώτη φορά που μου ασκούσε κάποιος φυσική βία. Με χαστούκισαν, με χτύπησαν στον αυχένα, με γρονθοκόπησαν, μου τράβηξαν τα μαλλιά και μου πίεσαν τα νεύρα του λαιμού. Τα χτυπήματα τα έκανε τρομερά το ότι γίνονταν ξαφνικά αφού έκλειναν τα παραθυρόφυλλα και με χτυπούσαν στο σκοτάδι. Συγκεκριμένα θυμάμαι ότι με χτύπησαν ο dr Zagari που με υποδέχθηκε κατά την άφιξή μου από την Πίζα στις 3 τη νύχτα με μια δυνατή επίθεση από χαστούκια και οι αστυνομικοί Mucilli και Panessa (Σ.τ.Σ.: οι ίδιοι που, μαζί με τον αστυνόμο Calabresi, ανέκριναν τον Pinelli). Σε ό,τι αφορά τις απειλές θεωρούσαν ότι θα με τρομοκρατούσαν ανακοινώνοντάς μου, με τον κώδικα στο χέρι, σε πόσα χρόνια φυλάκιση θα μπορούσα να καταδικαστώ, δηλαδή μέχρι είκοσι χρόνια. Τέτοιες απειλές μου επαναλάμβανε στη φυλακή ο dr Calabresi».

*Pietro Valpreda*, δίνοντάς μου καθαρά να καταλάβω ότι ήταν μέσα στο δωμάτιο τη στιγμή που ο *Pinelli* έπεσε. Επιπλέον, μου είπε ότι ο *Pinelli* ήταν ένας εγκληματίας, είχε βάλει το δαχτυλάκι του παντού και ήξερε πολλά πράγματα για τις απόπειρες της 25ης Απριλίου. Αυτά τα πράγματα μου τα είπαν ο *Ranessa* και ο *Calabresi*, ενώ άλλοι αστυνομικοί με κρατούσαν ακίνητο πάνω σε μια καρέκλα, λίγα λεπτά μετά το συμβάν του *Pinelli*. Επισημαίνω, επιπλέον, ότι από τη θέση που βρισκόμουνα μπορούσα να δω καθαρά το τμήμα του διαδρόμου που ο *Calabresi* θα έπρεπε αναγκαστικά να διασχίσει για να πάει στο γραφείο του *dr Allegra* και ότι στα λεπτά που προηγήθηκαν του γεγονότος (δηλαδή την πτώση του *Pinelli*: Σ.τ.Σ.), ο *Calabresi* σε καμιά περίπτωση δεν πέρασε από εκείνο το τμήμα του διαδρόμου»<sup>2</sup>.

Άρα η τελευταία ανάκριση του *Giuseppi Pinelli* δεν ήταν τόσο ήσυχη όσο προσπάθησαν να γίνει πιστευτό και είναι ψέμα επίσης ότι τη στιγμή της πτώσης ο αστυνόμος *Luigi Calabresi* δεν ήταν παρών στο δωμάτιο. Αλλά γιατί αυτά τα ψέματα; Η απάντηση μπορεί να βρεθεί σε ένα άρθρο που δημοσιεύθηκε στο εβδομαδιαίο έντυπο *Vie Nuove* τις επόμενες εβδομάδες.

«Όταν ο αναρχικός μεταφέρθηκε στην αίθουσα ανάνηψης του νοσοκομείου *Fatebenefratelli* δεν είχε τις αισθήσεις του, είχε σφυγμό αρκετά καλό, αναπνοή όμως ιδιαίτερα ανεπαρκή, κάτι που θα μπορούσε να έχει προκληθεί είτε από οργανικούς λόγους (δηλαδή εξαιτίας της πρόσκρουσης στο έδαφος ή κάτι άλλο), είτε από ψυχολογικούς (δηλαδή την κατάσταση της έντασης που προηγήθηκε της πτώσης: αλλά αυτό φαίνεται ένα ενδεχόμενο λιγότερο πιθανό). Η λεπτομέρεια που εξέπληξε περισσότερο τους δύο γιατρούς ήταν ότι το σώμα, τουλάχιστον σε μια επιφανειακή εξέταση, δεν παρουσίαζε καμιά εξωτερική κάκωση, ούτε έχανε αίμα από τα αυτιά και τη μύτη, όπως θά' πρεπε να συμβαίνει αν ο *Pinelli* είχε χτυπήσει βίαια στο έδαφος με το κεφάλι.

«Διαπίστωση που γεννάει αμέσως ένα άλλο ερώτημα σε όποιον δε θέλησε ποτέ να πιστέψει την εκδοχή της αυτοκτονίας: αν είναι αλήθεια, όπως φαίνεται, ότι κατά τη νεκροψία διαπιστώθηκε μια προμηκική βλάβη στο ύψος του αυχένα, που θα μπορούσε να προκληθεί από την πρόσκρουση στο έδαφος με το κεφάλι, πώς γίνεται τ' αυτιά και η μύτη να μην αιμορραγούν και το πρόσωπο και το κεφάλι να μην παρουσιάζουν εμφανείς κακώσεις; Λογικά φτάνουμε έτσι σε ένα δεύτερο ερώτημα: δεν είναι πιθανό, αυτή η βλάβη στον αυχένα, να προκλήθηκε πριν την πτώση; Πώς και από τι, δε χρειάζεται πολύ φαντασία για να το υποθέσει κανείς: πάνε ήδη πολλά χρόνια που στις αστυνομικές μας σχολές διδάσκεται αυτή η αρχαία γιαπωνέζικη τέχνη των χτυπημάτων με την κόψη του χεριού, γνωστή ως *καράτε*.

«Αν είχαν ανακριθεί, αυτοί οι δύο γιατροί (που περιέθαλψαν τον ετοιμοθάνατο *Pinelli*, Σ.τ.Σ.) θα μπορούσαν να δηγηθούν άλλο ένα επεισόδιο. Εκείνη τη νύχτα της 16ης Δεκεμβρίου, στον προθάλαμο του *Fatebenefratelli* επικρατούσε μεγάλη σύγχυση. Είχε μεταφερθεί εκεί όλη η ηγεσία της αστυνομίας του Μιλάνου, του αστυνομικού διευθυντή *Marcello Guida* συμπεριλαμβανομένου. Αλλά η αστυνομία ήταν παρούσα και μέσα στην αίθουσα ανάνηψης όπου οι δύο γιατροί μάταια προσπαθούσαν να κρατήσουν στη ζωή τον *Giuseppe Pinelli*. Ηρεμος, σιωπηλός, όχι ιδιαίτερα ταραγμένος στη θέα της επέμβασης διασωλήνωσης και τοποθέτησης μάσκας αερισμού *Ambu* στην οποία υποβαλλόταν ο αναρχικός, ένας αστυνομικός με πολιτικά, πουκάμισο και γραβάτα, μαύρα μουστάκια και ένα διακριτικό στο γιακά του σακακιού του, δεν απομακρύνθηκε ούτε μια στιγμή από το κρεβάτι στο οποίο ο *Pinelli* πέθαινε, έτοιμος να καταγράψει κάθε του ρόγχο (...) Ποιος του έδωσε διαταγή να μπει στην αίθουσα διαπράττοντας

<sup>2</sup> Το Μάιο του 1970, κατά τη διάρκεια μιας διαδήλωσης μιλανέζων αναρχικών ενάντια στο να τεθεί στο αρχείο η υπόθεση *Pinelli*, συνελήφθη ο *Pasquale Velitutti* με την κατηγορία ότι ήταν ο διοργανωτής της και παρέμεινε στη φυλακή ως τις 15 Ιουνίου.

ένα είδος κατάχρησης εξουσίας που δεν είναι ανεκτή στα νοσοκομεία; Και γιατί μπήκε, τι πίστευε ή φοβόταν ότι θα μπορούσε να πει ο Pinelli πριν πεθάνει;».

Τα αποτελέσματα της ιατροδικαστικής έρευνας, απ' την οποία εξαιρέθηκαν οι εμπειρογνώμονες της οικογένειας του Pinelli, δε γίνονται γνωστά. Απ' τους δύο γιατρούς -Gilberto Bottani και Nazareno Fiorenzano- που προσπάθησαν να σώσουν τον Giuseppe Pinelli, μόνο ο δεύτερος και μόνο πολλές βδομάδες μετά και μόνο κατόπιν αιτήσεως των δικηγόρων της συζύγου του αναρχικού, ανακρίνεται από τον εισαγγελέα Giuseppe Caizzi, το δικαστικό στον οποίο ανατέθηκε η έρευνα που το μήνα Μάιο του 1970 θα καταλήξει σε μια σιβυλλική απόφαση περί "τυχαίου θανάτου" (όχι αυτοκτονία συνεπώς, αν η ιταλική γλώσσα έχει νόημα. Άρα, λοιπόν, η αστυνομία είτε ψέματα...)<sup>3</sup>.

Αμέσως μετά την ανάκριση του γιατρού Nazareno Fiorenzano, στο δικαστικό μέγαρο κυκλοφορεί μια φήμη σύμφωνα με την οποία η αστυνομία τον είχε "προειδοποιήσει" σοβαρά ότι η υπόθεση Pinelli είναι μια υπόθεση που πρέπει να μπει στο αρχείο, και ότι γι' αυτό είναι καλύτερα να μη θέτει πολλά ερωτήματα. Τι μπορεί όμως να είχε παρατηρήσει ή αντιληφθεί ο εφημερεύων γιατρός μπροστά στο σώμα του ετοιμοθάνατου Pinelli; Η μαρτυρία που παραχωρεί σε ένα συνάδελφο, πριν τον ανακρίνει ο δικαστικός, είναι η εξής:

«1) Οι νοσοκόμοι που περισυνέλεξαν τον Pino Pinelli είχαν την εντύπωση ότι ήταν ήδη νεκρός. 2) Τις εξωτερικές καρδιακές μαλάξεις, του τις έκανε ένας νοσοκόμος ονόματι Luciano. 3) Μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις -και συνήθως στους ηλικιωμένους με δύσκαμπτο σκελετό- οι καρδιακές μαλάξεις μπορούν να προκαλέσουν κατάγματα στα πλευρά. 4) Από τη στιγμή που τον περισυνέλεξαν και ως το θάνατό του, ο Pinelli δε βγάζει ούτε ένα λυγμό, ούτε μια λέξη. 5) Όταν έφτασε στις Πρώτες Βοήθειες του Fatebenefratelli, ο Pinelli δεν είχε σφυγμό, πίεση και αναπνοή. Έμοιαζε σε κατάσταση απεγκεφαλισμού· αλλά ο γιατρός Fiorenzano δεν είχε την εντύπωση ότι η κρανιακή θήκη ήταν σπασμένη. Δεν έχανε αίμα από τα μάτια, τη μύτη ή το στόμα. Παρουσίαζε μια εκδορά στο τριχωτό της κεφαλής σαν από επιφανειακό χτύπημα. Παρουσίαζε εκδορές και στα πόδια. Προμηκικές βλάβες; Χέρια άθικτα. 6) Ο Pinelli διασωληνώθηκε, υποβλήθηκε σε τεχνητή αναπνοή και σε άλλες πρακτικές ανάνηψης. Ανέκτησε σφυγμό και πίεση. Αναπνοή περιοδική που θα επιβεβαίωνε προμηκικές κακώσεις. Απώλεια αντανάκλαστικών, κ.λπ. επιβεβαιώνουν ότι (κατά λέξη τα λόγια του) "επρόκειτο για ένα νεκρό στον οποίο είχαμε δώσει λίγη ζωή σε φυτική κατάσταση". Διακοπή ανάνηψης μετά από 90'. 7) Ο dr Guida φτάνει τρία λεπτά μετά τον Pinelli. Λέει στο γιατρό Fiorenzano ότι έπρεπε να τον φέρει σε μια κατάσταση τέτοια που να μπορεί να μιλήσει, γιατί "υπήρχαν επιβαρυντικά στοιχεία εναντίον του". Όταν ο γιατρός Fiorenzano του λέει ότι δεν μπορεί να κάνει τίποτα μπροστά σε μια μη αναστρέψιμη κατάσταση, έφυγε έχοντας ένα ύφος σα να ζητούσε συγγνώμη. 8) Ο γιατρός Fiorenzano αγνοούσε την ταυτότητα του τραυματία, που δεν του είχε

---

<sup>3</sup> Ενώ ήταν σε εξέλιξη η ανάκριση για το θάνατο του Giuseppe Pinelli, στον dr Giuseppe Caizzi ανατέθηκαν μια σειρά υποθέσεων που εκείνος θα έπρεπε να χειριστεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να επιβεβαιώσει τη φήμη του ως δημοκρατικός δικαστής. Εισαγγελέας στη δίκη του Piergiorgio Bellocchio, διευθυντή του εβδομαδιαίου εντύπου *Lotta Continua* βλέπει στη σωστή τους διάσταση τα άρθρα του κατηγορητηρίου προσδιορίζοντας ως αντισυνταγματικά κάποια άρθρα του κώδικα Rocco του οποίου η εισαγγελία είχε ζητήσει την εφαρμογή· βάζει στο αρχείο τη μηνυτήρια αναφορά για προσβολή που είχε κατατεθεί από την Ασφάλεια του Μιλάνο για την ταινία *Indagine su un cittadino al di sopra di ogni sospetto* (Πολίτης Υπεράνω πάσης υποψίας)· ξεκινάει ποινική δίωξη ενάντια στο διευθυντή του *Borghese*, Mario Tedeschi, για ένα άρθρο στο οποίο προέτρεπε την αστυνομία «να καταλάβει στρατιωτικά το Μιλάνο». Η ανάκριση για την υπόθεση Pinelli, που διήρκεσε πέντε μήνες, θα μπει στο αρχείο την επόμενη μέρα της κήρυξης, από μέρους των συνδικάτων των τυπογράφων, μιας απεργίας μίας εβδομάδας, κατά τη διάρκεια της οποίας δε βγήκαν οι εφημερίδες.

γίνει γνωστή από τους αστυνομικούς. Η επιμονή του να τη μάθει εκνεύριζε πολύ τους αστυνομικούς. 10) Οι αστυνομικοί επαναλάμβαναν, όλοι με τα ίδια λόγια, ότι είχε πέσει απ' το παράθυρο. Έμοιαζε σα να επαναλάμβαναν μια φόρμουλα».



Η εκδοχή της αυτοκτονίας φαίνεται ακόμα πιο απίστευτη αν λάβουμε υπόψη μας τους λόγους που θα μπορούσαν να ωθήσουν τον Giuseppe Pinelli να αυτοκτονήσει. Δεν υπάρχουν υποκειμενικοί λόγοι (προϊστάμενος του γραφείου διαλογής<sup>4</sup> στους Σιδηροδρόμους, ο Pinelli ήταν ένας υγιής άνθρωπος, σωματικά και ψυχολογικά εντάξει, με μια οικογενειακή ζωή σταθερή, κ.λπ.), ούτε και αντικειμενικοί λόγοι. Το άλλοθι του είναι αυθεντικό και εκείνος το ξέρει. Οι απειλές, οι εκβιασμοί στους οποίους υπόκειται τις πρώτες δύο απ' τις τρεις μέρες που περνάει στην Ασφάλεια, απ' την Παρασκευή των βομβών ως την επόμενη Δευτέρα, για τον Pinelli δεν είναι πρωτότυπες: από το Σεπτέμβρη, απ' τις μέρες της απεργίας πείνας που οργανώθηκε σε συμπαράσταση στους φυλακισμένους για τις απόπειρες της 25ης Απρίλη αναρχικούς στο Μιλάνο, οι άνθρωποι της Υπηρεσίας Πολιτικών Υποθέσεων τον καταδιώκουν, προσπαθούν να τον εκφοβίσουν με το φάσμα της απόλυσης από τα τρένα, των συνεπειών που η πολιτική του δραστηριότητα θα είχε στην οικογένειά του. Και, επίσης, η τελευταία απόπειρα, μισή ώρα πριν την “αυτοκτονία”, να τον κάνουν να αισθανθεί έμμεσα εμπλεκόμενος στη σφαγή με το να του δείχνουν ότι, όπως προκύπτει από το χιλιομετρικό του βιβλιάριο των Σιδηροδρόμων, εκείνος πραγματοποίησε ένα ταξίδι στη Ρώμη τη νύχτα της 8ης προς 9ης Αυγούστου και ότι, ως εκ τούτου, μπορεί να θεωρηθεί ως ένας εκ των δραστών των αποπειρών στα τρένα, ούτε αυτή η προσπάθεια, λοιπόν, δεν έχει κανένα αποτέλεσμα: ο Pinelli ξέρει πολύ καλά, όπως ξέρει και η αστυνομία, όπως ξέρουν όλοι, ότι αυτές ήταν βόμβες με την υπογραφή των φασιστών.

Κι όμως η απόπειρα γίνεται παρ' όλ' αυτά, ως τελικός εκβιασμός για να τον κάνουν να ομολογήσει κάτι, ένα όνομα, ένα γεγονός που την αστυνομία, τον αστυνόμο Luigi Calabresi τον ενδιαφέρει πολύ: δηλαδή, ότι θα χρησίμευε για να μπει σε λειτουργία ο ίδιος μηχανισμός που στη Ρώμη εκείνες τις ώρες έχει ήδη κλείσει πάνω στην αναρχική ομάδα της 22ας Μάρτη<sup>5</sup>.

### Γιατί πέθανε ο Giuseppe Pinelli

Προκειμένου να υπάρξει και στο Μιλάνο μια “οργάνωση” ισοδύναμη μ' αυτή του Κύκλου της 22ας Μάρτη της Ρώμης, ο Giuseppe Pinelli προορίζεται να παίξει ένα ρόλο πολύ σημαντικό κατά τη διάρκεια της τελευταίας ανάκρισης που εκτυλίσσεται στο γραφείο του τετάρτου ορόφου του αστυνόμου Luigi Calabresi.

---

<sup>4</sup> Σ.τ.Μ.: Η ειδικότητα του Pinelli ήταν ελιγμοδηγός. Η δουλειά του ήταν να συνδέει και αποσυνδέει τα βαγόνια στους σταθμούς. Υπαγόταν στο γραφείο διαλογής.

<sup>5</sup> Σ.τ.Μ.: Στον Κύκλο 22 Μάρτη της Ρώμης συμμετέχει ο Valpreda και κάποιοι νέοι. Στην ομάδα θα διεισδύσουν και ο Mario Merlino, επισήμως πρώην μέλος της φασιστικής οργάνωσης Avanguardia Nazionale και ο Salvatore Ippolito, ασφαλίτης. Κάποια μέλη του κύκλου θα κατηγορηθούν μαζί με το Valpreda για την υπόθεση της piazza Fontana.



Ο “κύκλος” Feltrinelli-Corradini-αναρχικοί<sup>6</sup> έχει προεπιλεγεί και ο “Pino” πρέπει να χρησιμεύσει στο να τον κλείσει. Αν πει αυτό που περιμένουν απ’ αυτόν, η επιτυχία της επιχείρησης είναι σίγουρη. Ο Pinelli θα είναι ιδιαίτερα αξιόπιστος μάρτυρας λόγω του ότι είναι υπεράνω πάσης υποψίας, λόγω της άρνησης της βίας που πάντα εξέφραζε, λόγω του ότι είναι μια προσωπικότητα με κύρος στο χώρο των αναρχικών. Γι’ αυτό είναι η προσωπικότητα που χρειάζεται προκειμένου να πραγματοποιηθεί η τελική φάση του ελιγμού [...].

Σ’ αυτή τη φάση λείπει μόνο η επιβεβαίωση από τον Giuseppe Pinelli. Ο “Pino” θεωρείται ένας συναισθηματικός τύπος που μπορεί εύκολα να τρομοκρατηθεί, ένας αφελής που μπορεί εύκολα να εξαπατηθεί. Η ανάκριση εκτυλίσσεται σύμφωνα μ’ αυτό το πλάνο: 1) εκφοβισμός («το άλλοθι σου για το απόγευμα της 12ης έχει καταρρεύσει»); 2) απόπειρα να σπάσει η σωματική και ψυχική του αντίσταση (δεν τον αφήνουν ούτε να κοιμηθεί, τον κρατάνε συνεχώς “υπό πίεση”); 3) απόπειρα να τον εκφοβίσουν κάνοντάς τον να σκεφτεί την πιθανότητα να συμπεριληφθεί στους δράστες της σφαγής.

Αλλά τα άλλοθι κρατάνε, η σωματική - ψυχική αντίσταση του Pino επίσης. Τότε ο σκοπός πρέπει ν’ αλλάξει, περνάνε στην πιο σκληρή ανάκριση, αυτή με τους «θορύβους από καρέκλες που τραντάζονται, κάτι σαν κανγάζ» και του αναφέρουν γεγονότα, ονόματα, συγκεκριμένες καταστάσεις. Αλλά μια ανάκριση αυτού του τύπου είναι ένα είδος μπούμερανγκ, γιατί προκειμένου να ρωτήσεις πρέπει πρώτα να μιλήσεις εσύ και ο Pino, που ακούει προσεκτικά πριν απαντήσει, ξαφνικά αντιλαμβάνεται κάτι. Αντιλαμβάνεται ότι προσπαθούν να τον κάνουν να πέσει σε παγίδα, αντιλαμβάνεται επίσης, χάρη ακριβώς σ’ αυτά τα ονόματα και τις καταστάσεις που του αναφέρουν, το ρόλο που έπαιξε κάποιος προβοκάτορας που διείσδυσε στην ομάδα, αντιλαμβάνεται τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στον προβοκάτορα και σε κάποιον απ’ αυτούς που τον ανακρίνουν. Και αντί να σωπάσει, αντί να κερδίσει χρόνο, μιλάει συναισθηματικά, αγανακτισμένος απειλεί και απαιτεί κάποια ονόματα, κάποιες απ’ τις δηλώσεις του να καταγραφούν στα πρακτικά.

Αυτοί που τον ανακρίνουν, δεν έχουν όλοι καταλάβει αυτό που ο Pinelli έχει καταλάβει. Κανά-δυο πρόσωπα όμως, σίγουρα ναι. Και τότε έρχεται, ανάμεσα σε όλα τα άλλα, κι εκείνο το αποφασιστικό χτύπημα που κάνει τον Pinelli να σωριαστεί στην καρέκλα, να χάσει τις αισθήσεις του. Ο Pinelli είναι άσχημα (καλείται εκείνη τη στιγμή το ασθενοφόρο;). Ο Pinelli έχει ανάγκη από αέρα. Πρέπει να τον πάνε πιο κοντά στο παράθυρο, να ακουμπήσουν το αναίσθητο κορμί του στο σιδερένιο εγκάρσιο, χαμηλό κιγκλίδωμα. Πολύ χαμηλό, δε συγκρατεί τον Pino, ο Pino γλυστράει ήδη στο κενό.

Ατύχημα. Μια αδιαθεσία πρώτα, ένα ατύχημα μετά. Αυτή κατά προσέγγιση είναι η εκδοχή που ένας από τους πέντε παρόντες (τον αστυνόμο Luigi Calabresi, τους επιλοχίες Panessa, Mucilli, Mainardi, τον υπολοχαγό των караμπινιέρων Sabino Lograno)<sup>7</sup> θα δώσει αργότερα σε έναν ανώτερό του. Αυτή η εκδοχή, ύστερα από πολλές περιπέτειες έφτασε και σε αυτούς που διεξήγαγαν αυτή την αντι-έρευνα. Και θα γινόταν πιστευτή, ίσως, αν δεν υπήρχε αυτή η προμηκική βλάβη στον αυχένα του Pinelli, αν δεν υπήρχε η ολική απουσία

---

<sup>6</sup>Σ.τ.Μ.: Όπως αναφέρεται σε άλλο σημείο του βιβλίου, η σύνδεση γίνεται ως εξής: Ο Feltrinelli, «έδωσε άλλοθι στους φίλους του αναρχικούς Giovanni και Eliane Corradini, που είχαν φυλακιστεί για τις απόπειρες της 25ης Απριλίου. Άρα, ο Feltrinelli οδηγεί στους Corradini, ακριβώς όπως οι Corradini οδηγούν στους αναρχικούς. Και η λύση της εξίσωσης σ’ αυτή τη φάση είναι απλούστατη: «Ο “κύκλος” Feltrinelli-Corradini-αναρχικοί είναι υπεύθυνος για τις βόμβες του Απριλίου όπως και για τις βόμβες του Δεκεμβρίου· ή αντιστρόφως, όπως προτιμάει κανείς».

<sup>7</sup> Το Φεβρουάριο του 1970 θα προαχθεί σε λοχαγό και θα πάρει μετάθεση από την πρωτεύουσα της Λομβαρδίας.

αντανακλαστικών κατά το «γλίστρημα» κατά μήκος του τοίχου, προφανής ένδειξη ότι δεν επρόκειτο για έναν άνθρωπο που έχει μια αδιαθεσία, αλλά για ένα άνθρωπο αναίσθητο.

Ωστόσο πιστευτή, ίσως, για όποιον ήταν σ' εκείνο το δωμάτιο και δεν μπόρεσε να διακρίνει το μοιραίο χτύπημα που δόθηκε στο λαιμό του Ρίνο και δεν κατάλαβε γιατί δόθηκε αυτό το χτύπημα και γιατί ο Ρίνο έπρεπε να πέσει απ' το παράθυρο.

•••

Για να δικαιολογήσει την “αυτοκτονία”, ο αστυνομικός διευθυντής του Μιλάνο δηλώνει στη συνέντευξη τύπου που δίνεται την ίδια εκείνη νύχτα ότι η κίνηση που έκανε ο Giuseppe Pinelli ισοδυναμεί με μια “αυτοκατηγορία”. Πράγματι οι αναρχικοί είναι οι ένοχοι των αποπειρών. Ο Pinelli είναι αναρχικός και άρα, λόγω συλλογισμού, είναι κι αυτός ένοχος.

Πολύ πριν τον αστυνομικό διευθυντή Marcello Guida την ίδια βεβαιότητα είχε εκφράσει ο αστυνόμος Luigi Calabresi ο οποίος, λίγες ώρες μετά τη σφαγή, είχε δηλώσει ότι αυτή ήταν “έργο αναρχικών”. Το ίδιο και ένας δικαστικός, ο επικεφαλής της Ανακριτικής Υπηρεσίας Antonino Amati: στην piazza Fontana δεν είχαν ακόμα φτάσει τα πρώτα ασθενοφόρα και εκείνος συμβούλευε ήδη την αστυνομία να «ξεκινήσει αμέσως έρευνες στο χώρο των αναρχικών».

•••

*Το κείμενο αυτό είναι από το ιστορικό βιβλίο La Strage di Stato/Controinchiesta, εκδόσεις La Nuova Sinistra Samona e Savelli που για πρώτη φορά εκδόθηκε το 1970, ένα μόλις χρόνο μετά τα γεγονότα (κεφάλαιο IV, Controinchiesta - Come è Morto Giuseppe Pinelli).*



# ΒΟΜΒΕΣ ΚΑΙ ΜΥΣΤΙΚΑ

του Luciano Lanza

## Μια εκρηκτική μέρα

Αυτός ο μεσήλικας κύριος με τα κομψά ρούχα, που μπήκε στο τραμ 23 στη στάση της piazza Missori, σίγουρα δεν έδινε την εντύπωση ενός τύπου εκτός εαυτού που μιλάει μόνος του ή αγορεύει στο πλήθος ασυνάρτητα. Κι όμως, αμέσως μόλις πλήρωσε τις 70 λίρες του εισιτηρίου, κοιτώντας σταθερά μπροστά του, αναφώνησε: «*Τι νά' ταν; Έκρηξη λέβητα ή βόμβα.*». Κάποιοι επιβάτες του τραμ που κατευθυνόταν με ταχύτητα προς την Porta Romana συνέχιζαν να διαβάζουν εφημερίδα ή να μιλάνε μεταξύ τους, αλλά εκείνοι που ήταν πιο κοντά στο μεσήλικα κύριο τον κοιτούσαν με ενδιαφέρον ξαφνιασμένοι. Τότε ο απρόοπτος ρήτορας ξανάρχισε να μιλάει: «*Έρχομαι από την Piazza Fontana, κόλαση... έχει ασθενοφόρα, αστυνομία, караμπινιέρους... έγινε έκρηξη στην Αγροτική Τράπεζα*». Σ' εκείνο το τραμ, που στο μεταξύ απομακρυνόταν από το κέντρο του Μιλάνου, κανείς δεν ήξερε τίποτα ακόμα. Ήταν λίγο μετά τις πέντε το απόγευμα μιας Παρασκευής σαν όλες τις άλλες, με μια χριστουγεννιάτικη ατμόσφαιρα ίσως, αλλά δεν ήταν μια οποιαδήποτε μέρα. Ήταν η 12<sup>η</sup> Δεκεμβρίου 1969 και ούτε μισή ώρα πριν, στις 16.37, μια βόμβα είχε σκοτώσει 14 άτομα (2 ακόμα θα πεθάνουν στο νοσοκομείο) και είχε προκαλέσει τον τραυματισμό άλλων εκατό. Σφαγή, όπως θα πουν αμέσως οι πρώτοι τραυματιοφορείς.

Αυτή της Piazza Fontana δεν είναι μια μεμονωμένη βόμβα. Μια άλλη εντοπίζεται σε μικρή απόσταση, στην έδρα της ιταλικής Εμπορικής Τράπεζας στην piazza della Scala. Είναι 16.25 όταν ένας κλητήρας της Εμπορικής, ο Rodolfo Borroni, βλέπει μια μαύρη τσάντα εγκαταλελειμμένη κοντά στην είσοδο ενός ασανσέρ. Τη σηκώνει σκεπτόμενος ότι ανήκει σε κάποιον αφηρημένο πελάτη. Η τσάντα είναι πολύ βαριά. Μαζί με άλλους συναδέλφους του ο Borroni την ανοίγει. Περιέχει ένα μεταλλικό κουτί, ένα ορθογώνιο πλαστικό φακελάκι και ένα μικρό μαύρο δίσκο με διαβαθμίσεις από το 0 ως το 60. Τίποτα άλλο. Κάποιος υποθέτει ότι μπορεί να πρόκειται για βόμβα. Την τσάντα παίρνει ο επιλοχίας των караμπινιέρων Vincenzo Ferrettino και τη μεταφέρει στην αυλή της Τράπεζας και την κρύβει. Είναι μια σημαντική απόδειξη, ο Teonesto Cerri όμως, μηχανικός και εμπειρογνώμονας για τις βαλλιστικές έρευνες, στις εννέα το βράδυ, τέσσερις ώρες μετά, θα προκαλέσει έκρηξή της με μία ποσότητα γόμωσης που θα τοποθετήσει στην κλειδαριά. Ο Guido Bizzarri, υπαξιωματικός και πυροτεχνουργός με περισσότερα από σαράντα χρόνια εμπειρίας, θα δηλώσει αργότερα στους δημοσιογράφους: «*Θα την είχα εξουδετερώσει εγώ, αλλά κανείς δε μου το ζήτησε. Ήταν πιο επικίνδυνο το να προκαλέσουμε την έκρηξή της από το να την ανοίξουμε*».

Ένα από τα πρώτα μυστήρια εκείνης της 12ης Δεκεμβρίου στα οποία θα προστεθεί κι ένα άλλο. Στις 7 Φεβρουαρίου του 1970, θα γίνει γνωστό ότι στην τσάντα που περιείχε τη βόμβα ήταν και ένα κομμάτι χρωματισμένο γυαλί που η Αστυνομική Διεύθυνση του Μιλάνο είχε αμέσως στείλει στην Criminalpol<sup>1</sup> της Ρώμης για εξέταση. Αποτελέσματα της ανάλυσης: κομμάτι χρωματισμένο γυαλί που χρησιμοποιείται για να κατασκευάζονται λυχνίες liberty, παρόμοιο με αυτά που χρησιμοποιούνται στη βιοτεχνία του Pietro Valpreda στη Ρώμη. Ενός μιλανέζου αναρχικού που εδώ και λίγο καιρό έχει μετακομίσει στην πρωτεύουσα.

<sup>1</sup> Εγκληματολογική Υπηρεσία.

Και ακριβώς στη Ρώμη ολοκληρώνεται η αλληλουχία των εκρήξεων μιας διάπυρης μέρας. Ανάμεσα στις 16.40 και τις 16.55 σε έναν υπόγειο διάδρομο της Εθνικής Τράπεζας Εργασίας στην οδό Veneto γίνεται μια έκρηξη που προκαλεί τον τραυματισμό 14 υπαλλήλων του ιδρύματος. Ύστερα, μέσα σε δέκα λεπτά μετά τις 17.20, άλλοι δύο μηχανισμοί μικρότερης ισχύος απ' τους προηγούμενους εκρήγνυται στο Βωμό της Πατρίδος στην piazza Venezia. Μόνο τέσσερις τραυματίες: ένας καραμπινιέρος και τρεις περαστικοί [...].

### Ανοίξτε, αστυνομία

«Φρικτή σφαγή στο Μιλάνο», είναι ο τίτλος της *Corriere della Sera* της 13ης Δεκεμβρίου. «Ειδεχθής πρόκληση», γράφει στην πρώτη σελίδα η *Il Giorno*. «Σφαγή στο Μιλάνο. Τρομοκρατικό σχέδιο στην Ιταλία:», η *La Stampa*. «Φρικτή απόπειρα προκαλεί τρομερή σφαγή στο Μιλάνο. Στο πλαίσιο φασιστικών προκλήσεων και αντιδραστικών ελιγμών», η *L'Unità*. Αλλά αν οι μεγαλύτερες εφημερίδες περιορίζονται στο να αναφέρουν τα γεγονότα, τουλάχιστον στην πρώτη σελίδα, και δεν κάνουν ακόμα υποθέσεις, με εξαίρεση την εφημερίδα του PCI<sup>2</sup>, για τους εκτελεστές και τους εντολείς της σφαγής της προηγούμενης μέρας, υπάρχουν ήδη κάποιοι που έχουν ξεκάθαρες ιδέες. Το ίδιο βράδυ της 12ης Δεκεμβρίου ο νομάρχης του Μιλάνο, Libero Mazza, στέλνει στον πρόεδρο του συμβουλίου, το χριστιανοδημοκράτη Mariano Rumor, ένα μήνυμα με ξεκάθαρο προσανατολισμό: «Σοβαρή υπόθεση η οποία δεν έχει ακόμα μορφοποιηθεί κατευθύνει τις έρευνες προς αναρχοειδείς ομάδες, εν πάση περιπτώσει, οπωσδήποτε εξτρεμιστικές φράζεις. Έχει ήδη αρχίσει, με προηγούμενη συνεννόηση με τις δικαστικές αρχές, αυστηρή δράση που στρέφεται στον εντοπισμό και τη σύλληψη των υπευθύνων». Η υπόδειξη είναι ξεκάθαρη. Και σίγουρα δε βρίσκει απροετοίμαστους τους αστυνομικούς που παρακολουθούν την υπόθεση. Ο Luigi Calabresi, αξιωματικός της Υπηρεσίας Πολιτικών Υποθέσεων της Ασφάλειας του Μιλάνο, έχει ήδη μια εκδοχή: περί εξτρεμιστικής αριστεράς. Ο λόγος; Οι στόχοι, Τράπεζες και Βωμός της Πατρίδος, είναι γι' αυτόν ξεκάθαρες ενδείξεις. Και ως προς τη βεβαιότητα ξεπερνάει και τον άμεσο προϊστάμενό του, Antonino Allegra. Η σκηνοθεσία της έρευνας μοιάζει να ακολουθεί ένα ήδη γραμμένο σενάριο. Και πράγματι θα συλληφθούν κυρίως αναρχικοί, εξωκοινοβουλευτικοί της αριστεράς, και μόνο ελάχιστοι ακτιβιστές της άκρας δεξιάς.

[...] Στις 15 Δεκεμβρίου η *Corriere della Sera* έχει τίτλο: «Είκοσι έξι εξτρεμιστές κρατούνται στο San Vittore. Στην πλειοψηφία τους ανήκουν σε νέο-αναρχικές ομάδες που συνδέονται με διεθνείς οργανώσεις». Το επιθετικό άρθρο, που υπογράφει ο Arnaldo Giuliani, εξηγεί πολύ καλά το κλίμα που δημιουργείται: «Μετά το πέρας των πρώτων σαράντα ωρών των ερευνών, η έρευνα για τη σφαγή της piazza Fontana μπορεί να συμπυκνωθεί ως εξής: 1) μέχρι στιγμής έχουν συλληφθεί περισσότερα από εκατόν πενήντα ύποπτα άτομα, που ανήκουν στα αντίθετα άκρα: 2) στις οχτώ χτες το βράδυ εξακολουθούσαν να κρατούνται στο San Vittore 27 νέοι που στην πλειοψηφία τους ανήκουν σε αναρχοειδείς ομάδες που είναι ύποπτες για σχέσεις με διεθνή αναρχικά κινήματα». Και στις εσωτερικές σελίδες εξετάζεται λεπτομερώς η εκδοχή περί αναρχικών. Τίτλος της πέμπτης σελίδας: «Και οι παλιοί αναρχικοί του Diana ερευνώνται στα άντρα των εξτρεμιστών». Ο συγγραφέας του άρθρου, Enzo Passanisi, σκιαγραφεί το αναρχικό κίνημα του Μιλάνο, σα να θέλει να μας κάνει να γνωρίσουμε καλύτερα το περιβάλλον στο οποίο μπορεί να ωρίμασε η επίθεση: «Οι Ιταλοί αναρχικοί έχουν συνενωθεί σε μια ομοσπονδία, τη FAI, [...] Οι Μιλανέζοι συγκεκριμένα όμως, που είναι περίπου δύο χιλιά-

<sup>2</sup> Κομμουνιστικό Κόμμα Ιταλίας.

δες, δραστήρια μέλη και συμπαθούντες, ακολουθούν στην πλειοψηφία τους μια αυτόνομη γραμμή. Είναι χωρισμένοι σε Κύκλους και ομάδες: μία μόνο απ' αυτές τις τελευταίες, που πήρε το όνομά της από τους Sacco και Vanzetti και που αποτελείται κυρίως από παλιότερους αναρχικούς, ανήκει στη FAI, [...] Οι άλλες ομάδες, μια ντουζίνα σε αριθμό, χωρίζονται ανάλογα με τους αντίστοιχους κλάδους δραστηριοτήτων: υπάρχει για παράδειγμα η αναρχική Ένωση του Μιλάνο που δραστηριοποιείται στα πανεπιστήμια και σε οχτώ ανώτερα ιδρύματα και υπάρχει και το αναρχικό συνδικάτο των εργαζομένων. Αξίζει τον κόπο να υπενθυμίσουμε ότι η πολιτική γραμμή που ακολουθεί το κίνημα [...] κηρύσσει την ανατροπή της κοινωνίας και την κατάκτηση της εξουσίας από τις μάζες που διοικούνται άμεσα από συνελεύσεις του λαού και των χώρων δουλειάς, χωρίς κυβέρνηση, ούτε κοινοβούλιο πάνω στο παράδειγμα της Ουκρανικής Δημοκρατίας που σχηματίστηκε κατά τη διάρκεια της πάλης ανάμεσα σε μπολσεβίκους και Λευκούς». Μετά την περιγραφή, η βόμβα. Όχι αυτή της piazza Fontana, αλλά του θεάτρου Diana στις 23 Μαρτίου 1921. Το ιστορικό προηγούμενο. Ο δημοσιογράφος Passanisi θέτει το ερώτημα σε μερικούς αναρχικούς του Ponte della Ghisolfia. Να η απάντηση: «Λάθος. Ήθελαν να χτυπήσουν τους δικαστές που ήταν στο ξενοδοχείο δίπλα απ' το θέατρο: τους δικαστές που κρατούσαν στη φυλακή, χωρίς δίκη, το Μαλατέστα. Προβοκάτορες πράκτορες της αστυνομίας καταφέρνουν να αλλάξουν το στόχο την τελευταία στιγμή και έτσι έγινε η σφαγή. Μια σφαγή που πάντα κατακρίναμε». Και ο δημοσιογράφος μπορεί έτσι να σχολιάσει: «Ήδη, ανάμεσα στην αποδεκτή από την αναρχική γραμμή απόπειρα και την αποποιούμενη υπάρχει πάντα η πιθανότητα λάθους. Δεν μπορεί να ήταν λάθος και αυτό της Παρασκευής;».

Αλλά υπάρχει ήδη κάποιος που από το ίδιο βράδυ της 12ης Δεκεμβρίου κάνει την παραβολή ανάμεσα στη βόμβα της Τράπεζας κι εκείνη του Diana. Είναι ο Alberto Grisolia της *Corriere della Sera*. Εφημερίδα που διευθύνει ο Giovanni Spadolini, περισσότερο ιστορικός παρά δημοσιογράφος. «Είναι όπως τότε με το Diana», λέει ο Grisolia (και στις 14 Δεκεμβρίου θα το γράψει στην *Corriere*: «Η σοβαρότητα της απόπειρας, που στο Μιλάνο έχει μόνο το προηγούμενο του θεάτρου Diana [...]») στον Giulio Polotti, κλάση του 1924, γραμματέα την εποχή εκείνη της UIL του Μιλάνου και σοσιαλιστή βουλευτή. Ο Polotti, πρόεδρος σήμερα του Ιδρύματος Anna Kuliscioff, θυμάται πολύ καλά εκείνο το απόγευμα Παρασκευής: «Γινόταν μια σύσκεψη των τριών συνομοσπονδιών στην έδρα της CISL, στην οδό Tadino, για να συζητηθεί το πλάνο των απεργιών για τις ανανεώσεις συμβάσεων. Κατά τις 17, φτάνει η είδηση της έκρηξης, ως βουλευτής πάω αμέσως στην piazza Fontana για να δω τι συνέβη. Μπαίνω στον προθάλαμο της Τράπεζας και, φρίκη, σκοντάφτω πάνω στο χέρι ενός θύματος. Μετά ανεβαίνω στον πρώτο όροφο, εκεί φτάνουν επίσης ο δήμαρχος Aldo Aniasi, ο νομάρχης Libero Mazza, ο αστυνομικός διευθυντής Marcello Guida και ο καρδινάλιος Giovanni Colombo. Σ' αυτό το σημείο είναι πια ξεκάθαρο: ήταν βόμβα. Πάω να τηλεφωνήσω για να ενημερώσω τον Antonio Giolitti στη Ρώμη κι εκείνος μου λέει ότι και στην πρωτεύουσα έγιναν εκρήξεις. Μετά το τηλεφώνημα συναντάω τον Grisolia που μου μιλάει για την απόπειρα του Diana ως ιστορικό προηγούμενο αυτής της βόμβας».

Ίδιο κλίμα και στη Ρώμη. Η *Corriere d' Informazione* του απογεύματος της 14ης Δεκεμβρίου γράφει: «Δεν κοιμήθηκαν αυτή τη νύχτα ήσυχοι, οι εξτρεμιστές κάθε χρώματος. Η αστυνομία πραγματοποίησε, σε όλη την πόλη, μια ευρεία "σκούπα" εξτρεμιστών κάθε τάσης, ατόμων που έχουν σχέσεις με κινήματα που ποτέ δεν έκρυψαν τις ανατρεπτικές τους προθέσεις». Και πιο κάτω, ο Fabrizio De Santis, συγγραφέας του άρθρου, δίνει τη χαρακτηριστική βολή: «Είναι προφανώς άτομα αποφασισμένα για όλα. Δεν ήθελαν μόνο να φοβίσουν τον πληθυσμό, να επιβεβαιώσουν την ύπαρξή τους ως επαναστατικά και αμφισβητησιακά στοιχεία. Ήθελαν να σκοτώσουν».

Το ψυχολογικό και κοινωνικό κλίμα είναι έτοιμο. Λείπει μόνο το τέρας που θα μπει στην πρώτη σελίδα.

### Στην Ασφάλεια με το μηχανάκι

Εκείνη τη 12η Δεκεμβρίου είχε γυρίσει στις έξι το πρωί. Έμεινε στις λαϊκές κατοικίες της οδού Preneste 2, στο Μιλάνο. Στη συνοικία San Siro, παράξενο μείγμα από εργατικές κατοικίες, βιλίτσες με κήπο και πισίνα, μικροαστικές πολυκατοικίες. Ο Giuseppe Pinelli είχε κάνει τη νυχτερινή βάρδια. Ελιγμοδηγός στο σταθμό της Porta Garibaldi. Μια ώρα μετά, η σύζυγός του Licia ξυπνάει τις κόρες τους, Silvia και Claudia. Ετοιμάζει το πρόγευμα και τις συνοδεύει στο σχολείο. Αφού κάνει μια στάση για ψώνια, γυρνάει στο σπίτι. Κατά τις 11, έρχεται κάποιος που δεν της πολυαρέσει: ο Nino Sottosanti. Η Licia σφουγγαρίζει το πάτωμα. «*Πήγαινε από κει να τον ξυπνήσω*», λέει η Licia στο Sottosanti. Μετά πάει να πάρει τα παιδιά. Όταν γυρίζει στο σπίτι, ο Pinelli κι ο Sottosanti μιλάνε για τον Tito Pulsinelli που μαζί με άλλους νέους αναρχικούς είναι φυλακή για τις απόπειρες της 25ης Απριλίου στον Κεντρικό σταθμό του Μιλάνου και την Εμπορική Έκθεση. Ο Pulsinelli όμως κατηγορείται και ως ο δράστης της απόπειρας στο στρατώνα της αστυνομίας Garibaldi στις 19 Ιανουαρίου 1969. Και ο Sottosanti μπορεί να δώσει άλλοθι στον Pulsinelli για εκείνη τη νύχτα. Γιατί; Ο Sottosanti είχε ενθουσιαστεί με το νεαρό Pulsinelli και τη νύχτα της απόπειρας την είχαν περάσει μαζί. Ο Pinelli, μέλος του *Αναρχικού Μαύρου Σταυρού* (οργανισμός υπεράσπισης που ιδρύθηκε τον Απρίλιο του 1969, κατά το παράδειγμα του αγγλικού *Anarchist Black Cross*, αρχικά για να βοηθήσει τον αγώνα των Ισπανών αναρχικών ενάντια στο φραγκισμό, αργότερα όμως αφιερώθηκε σταδιακά όλο και περισσότερο στην υπεράσπιση των Ιταλών αναρχικών που πλήττονταν από τα κατασταλτικά μέτρα της αστυνομίας και της δικαστικής εξουσίας), πρέπει επομένως να διατηρεί επαφές με αυτή τη διφορούμενη προσωπικότητα: φίλος εξτρεμιστών της δεξιάς, πρώην εθελοντής της Λεγεώνας των Ξένων, θαυμαστής του Benito Mussolini, παλαιότερα φύλακας της έδρας της Nuova Repubblica. Στα πηγαδάκια που κατά καιρούς σχηματίζονται στην piazza Duomo είναι γνωστός ως Nino ο φασίστας ή Nino ο μουσολινικός.

Στις δύο το απόγευμα ο Pinelli κι ο Sottosanti φεύγουν. Πρέπει να εξαργυρώσουν μια επιταγή 15 χιλιάδων λιρών για το Sottosanti. Για τα έξοδα του ταξιδιού. Ο τρεχούμενος λογαριασμός είναι αυτός του ταμείου του *Μαύρου Σταυρού*, στο υποκατάστημα 11 της Τράπεζας del Monte του Μιλάνο. Πίνουν πρώτα έναν καφέ στο μπαρ της οδού Morgantini. Στην οδό Pisanello, έδρα της Τράπεζας, οι δύο χωρίζουν και ο Sottosanti πάει στο Pero όπου μένουν οι γονείς του Pulsinelli. Θα φτάσει στις 16.30, σύμφωνα με την κατάθεση του Lucio Pulsinelli.

Ο Pinelli αντίθετα, αφού εισέπραξε το δέκατο τρίτο μισθό από το σταθμό της Porta Garibaldi, στέλνει ένα γράμμα στον Paolo Faccioli, έναν άλλο αναρχικό που έχει συλληφθεί για τα γεγονότα της 25ης Απριλίου. Είναι ένα απλό γράμμα, αλλά αποκαλυπτικό για το χαρακτήρα του Pinelli. «*Αγαπητέ Paolo, απαντάω καθυστερημένα στο γράμμα σου, δυστυχώς χρόνο στη διάθεσή μου για να γράψω όπως θα ήθελα δεν έχω: αλλά, όπως θα σου έχει εξηγήσει η μητέρα σου, βλέπομαστε πολύ συχνά και ενημερώνουμε ο ένας τον άλλο για όλα. Ελπίζω τώρα η κατάσταση με τους δικηγόρους να έχει ξεκαθαρίσει. Θά' θελα να συνεχίσεις να δουλεύεις, όχι για τα προνόμια που έχει κανείς απ' αυτό, αλλά για να απασχολείς το μυαλό σου τις ατέλειωτες ώρες: οι ώρες της μελέτης σίγουρα δε σου είναι αρκετές για να γεμίσεις τη μέρα σου. Έχω καλέσει τους συντρόφους του Trento να είναι σε επαφή με αυτούς του Bolzano για να*

αποφύγουμε ενδεχόμενες επαναλήψεις ενεργειών. Ο αναρχισμός δεν είναι βία, την απορρίπτουμε, αλλά δε θέλουμε ούτε να την υφιστάμεθα: αυτό είναι άποψη και υπευθυνότητα και αυτό το παραδέχεται και ο αστικός τύπος, ελπίζουμε τώρα να το καταλάβει και η δικαστική εξουσία. Κανείς δεν μπορεί να καταλάβει τη συμπεριφορά των δικαστών απέναντί σας. Μια και η μητέρα σου δε θέλει να σου στείλω λεφτά, θα ήθελα να σου στείλω βιβλία, βιβλία όχι πολιτικά (που θα μου τα επέστρεφαν), έτσι θέλω να σε ρωτήσω αν έχεις διαβάσει το *Spoon River*, πρόκειται για ένα από τα κλασσικά της αμερικάνικης ποίησης· για άλλα βιβλία θα πρέπει να μου πεις εσύ τίλους. Εδώ έξω προσπαθούμε να κάνουμε ό,τι καλύτερο μπορούμε. Όλοι σε χαιρετάνε και σε φιλούν, ένα ιδιαίτερο φιλί από μένα και εύχομαι να τα πούμε σύντομα. Δικός του, Pino».

Σ' αυτό το σημείο η ανακατασκευή του απογεύματος του Pinelli περιπλέκεται. Κάποιοι πελάτες του μπαρ της οδού Preneste, ο Mario Magni, ο Luigi Palombino και ο Mario Stracchi, υποστηρίζουν ότι ο Pinelli έπαιξε χαρτιά μαζί τους από τις 15-15.30 ως τις 17-17.30, επιβεβαιώνοντας έτσι το άλλοθι που είχε πει ο Pinelli στον επιλοχία Carlo Mainardi που τον είχε ανακρίνει. Ο ανακριτής Geraldo D' Ambrosio όμως, στην απόφασή του της 27ης Οκτωβρίου 1975 (που τους αθώνει όλους για το θάνατο του Pinelli εφευρίσκοντας μια νέα περίπτωση στην παγκόσμια ιατρική "τη δραστική αδιαθεσία") υποστηρίζει πως αυτοί οι μάρτυρες μεπρδεύονται με την προηγούμενη μέρα και υπενθυμίζει ότι ο ιδιοκτήτης του μπαρ, Pietro Gaviorno, διαψεύδει αυτό το περιστατικό υποστηρίζοντας ότι ο Pinelli πίνει έναν καφέ με έναν άγνωστο και μετά απομακρύνονται. Ο D' Ambrosio βρίσκει ασυμφωνίες ή χρονικές ασυμβατότητες στις μετακινήσεις του Pinelli, κυρίως με βάση το γεγονός «ότι ο επιδεκανέας των καραμπινιέρων της δημόσιας ασφάλειας Carmine di Giorgio είχε επιμείνει στον ισχυρισμό του πως ήταν σχεδόν σίγουρος ότι εκείνη τη μέρα εκείνος δεν είχε παίξει». Ο Di Giorgio ήταν ένας άλλος πελάτης εκείνου του μπαρ και η "σχεδόν βεβαιότητά" του μετράει πολύ περισσότερο από τη βεβαιότητα των άλλων. Έτσι, ο D' Ambrosio μπορεί να υποστηρίξει ότι αυτοί οι τελευταίοι τα έχουν μεπρδέψει: «Άλλωστε δεν είναι άνευ σημασίας, σε σχέση με το λάθος για τη μέρα της παρτίδας, ότι ο Pozzi, ο Palombino και ο Stracchi ήταν παρόντες τη στιγμή που του Magni του έπαιρναν συνέντευξη οι δημοσιογράφοι. Το συμπέρασμα που μπορείτε να βγάλετε είναι προφανές».

Όπως και νά' χουν τα πράγματα, ο Pinelli, αφού έπαιξε ή δεν έπαιξε χαρτιά, πάει στον Κύκλο Ponte della Ghisolfa. Στην πλατεία Lugano 31. Εκεί συναντάει τον Ivan Guarnieri, μέλος και αυτός του Μαύρου Σταυρού, και έναν άλλο νεαρό αναρχικό, τον Paolo Erda. Ώρα; Ανάμεσα στις 17 και 18. Όπως πάντα γυρίζει με το μηχανάκι του. Λίγο χαλασμένο, αλλά ο Pino είναι περήφανος γι' αυτό. Και είναι πάνω στο Benelli του όταν, λίγο πριν τις 19, φτάνει στον Κύκλο της οδού Scaldasole. Μια αναρχική έδρα που έχει ανοίξει εδώ και λίγο καιρό, σε ένα ημιυπόγειο μιας παλιάς, ετοιμόρροπης πολυκατοικίας, δύο βήματα απ' την Porta Ticinese. Υπάρχουν πολλές εργασίες επισκευής που πρέπει να γίνουν και ο Pinelli θέλει να κλείσει τη μέρα του βοηθώντας έναν αναρχικό που μόλις έχει έρθει από τη Σαρδηνία, το Sergio Arda, που ήξερε ήδη ότι ήταν εκεί. Πριν φτάσει στον Κύκλο, ο Pinelli, σταματάει για ν' αγοράσει τσιγάρα. Είναι μανιώδης καπνιστής. Και απ' τον καπνοπώλη ακούει για πρώτη φορά την είδηση για τα όσα συνέβησαν στην Αγροτική Τράπεζα.

Μόλις φτάνει στην οδό Scaldasole, ο Pinelli βρίσκει τον Arda. Δεν είναι όμως μόνος. Μαζί του είναι και τρεις αστυνομικοί. Επικεφαλής είναι ο αστυνόμος της Υπηρεσίας Πολιτικών Υποθέσεων, Luigi Calabresi.

«Α, ωραία, κι εσύ εδώ», λέει ο Calabresi στον Pinelli, «Έλα στην Ασφάλεια, μπορείς να μας ακολουθήσεις με το μηχανάκι σου». Τον Arda τον βάζουν στο αυτοκίνητο της αστυνομίας. Στο δρόμο ο Calabresi λέει στον Arda: «Υπάρχει σίγουρα αναρχική μήτρα στις από-

πειρες». Μετά ρωτάει νέα για «αυτόν τον τρελό εγκληματία το Valpreda». Και προσθέτει: «Εσείς οι δύο είστε έντιμα παιδιά, αλλά πρέπει να παραδεχθείτε ότι ύποπτοι τύποι σαν αυτό τον τρελό το Valpreda με την παιδική του συνοδεία, με τον εγκληματικό τους φανατισμό μας υποχρεώνουν να παίρνουμε σοβαρά μέτρα που στρέφονται και εναντίον σας, γιατί τώρα δεν μπορούμε πια να ανεχτούμε αυτό που στο παρελθόν αρκετά ανεχθήκαμε. Πρέπει να λάβετε υπόψη σας ότι υπάρχουν 14 νεκροί και μη μου πείτε, εσύ ή άλλοι, ότι ήταν οι φασίστες. Αυτή είναι δουλειά αναρχικών, δεν υπάρχει ίχνος αμφιβολίας. Κι εσείς πρέπει να μας βοηθήσετε να τους βρούμε και να τους πιάσουμε πριν μπορέσουν να σκοτώσουν ξανά». Αυτά διηγείται ο Ardaυ γι' αυτή την κουβέντα. Εντωμεταξύ, ο Pinelli τους ακολουθεί. Είναι το προτελευταίο του ταξίδι. Το τελευταίο θα είναι από ένα παράθυρο του τετάρτου ορόφου της Αστυνομικής Διεύθυνσης του Μιλάνου στην οδό Fatebenefratelli.

### Δεν τον σκοτώσαμε εμείς

Η ανάκριση έφτασε σε μια κρίσιμη φάση ή εκτυλίσσεται σύμφωνα με τη συνήθη ρουτίνα; Υπάρχει ένταση ή επικρατεί μια χαλαρότητα; Το άλλοθι του κρατουμένου έπεσε ή αντέχει; Επικρατεί ηρεμία σ' εκείνο το δωμάτιο ή βία; Το παράθυρο είναι κλειστό, μισόκλειστο ή ανοιγμένο διάπλατα; Σ' αυτές τις ερωτήσεις δεν είναι δυνατό να δοθούν σίγουρες απαντήσεις, γιατί οι μαρτυρίες είναι αλληλοσυγκρουόμενες και αντιφατικές. Οι τελευταίες ώρες της ζωής του Giuseppe Pinelli, στην πραγματικότητα, περικλείονται στις διηγήσεις των αστυνομικών που τον ανέκριναν. Εκείνων που μεγάλο μέρος της κοινής γνώμης υπέδειξε ως υπεύθυνους για το θάνατό του. Η αλήθεια θάφτηκε μαζί με τον Pinelli στο νεκροταφείο του Musocco στο Μιλάνο και, μετά το 1981, σ' εκείνο της Carrara.

Ο αστυνόμος Luigi Calabresi, οι αστυνομικοί Vito Panessa, Giuseppe Caracuta, Carlo Mainardi, Pietro Mucilli και ο υπολοχαγός των караμπινιέρων Savino Lagrano, εκείνη τη νύχτα, στον τέταρτο όροφο της Αστυνομικής Διεύθυνσης, ανέκριναν τον Pinelli. Μετά ο αναρχικός σιδηροδρομικός έπεσε απ' το παράθυρο.

Είναι μεσάνυχτα της 15ης Δεκεμβρίου, ο συντάκτης της *Unità*, Aldo Palumbo, αφήνει την αίθουσα τύπου της Αστυνομικής Διεύθυνσης. Είναι στην αυλή όταν ακούει ένα γδούπο που ακολουθείται από δύο άλλους. Κάτι χτυπάει στα γείσα των διαφόρων ορόφων. Τρέχει, βλέπει έναν άνθρωπο κάτω στην πρασιά. Πάει να φωνάξει αστυνομικούς και συναδέλφους. Είναι μεσάνυχτα; Μένουν ακόμα κάποια λεπτά; Έχει ήδη έρθει η 16η Δεκεμβρίου; Άλλο άλυτο πρόβλημα. Η ακριβής ώρα πτώσης του Pinelli θα γίνει άλλο ένα βασανιστικό ερώτημα σ' αυτή τη βασανισμένη ιστορία. Απ' την Αστυνομική Διεύθυνση έγινε κλήση ασθενοφόρου πριν πέσει ο Pinelli ή μετά; Μυστήριο. Που αξιώνει να λύσει ο Geraldo D' Ambrosio με την περίφημη απόφασή του περί "δραστικής αδιαθεσίας", που βγάζει τους πάντες αθώους, αλλά αποκαθιστά πλήρως τον Pinelli. Γράφει ο D' Ambrosio: «Ο Pinelli ανάβει το τσιγάρο που του προσφέρει ο Mainardi. Ο αέρας του δωματίου είναι βαρύς, ανυπόφορος. Ανοίγει το μπαλκόνι, πλησιάζει τα κάγκελα για να εισπνεύσει μια ανάσα φρέσκου αέρα, μια απρόβλεπτη ζάλη, μια κίνηση άμυνας προς λάθος κατεύθυνση, το σώμα περιστρέφεται στα κάγκελα και πέφτει στο κενό». Αυτά.

Ο D' Ambrosio δε λαμβάνει υπόψη του τις τεράστιες αντιφάσεις στις οποίες έπεσαν οι αστυνομικοί. Σύμφωνα μ' αυτούς ο Pinelli έπεσε από το παράθυρο φωνάζοντας: «Είναι το τέλος της Αναρχίας». Οι αστυνομικοί τρέχουν να τον σταματήσουν, ταραγμένοι από την κραυγή του. Ο Panessa ισχυρίζεται ότι κατάφερε να πιάσει τον Pinelli, μένοντας με ένα παπούτσι στο χέρι. Οι δημοσιογράφοι όμως, που έτρεξαν κοντά στον ετοιμοθάνατο Pinelli,



τον βλέπουν να φοράει και τα δύο παπούτσια. Κι έπειτα, υπάρχει και το γεγονός ότι ο Pinelli δεν παρουσιάζει κακώσεις στα χέρια και τα μπράτσα: σε περίπτωση πτώσης ενστικτωδώς έρχονται να προστατεύσουν το κεφάλι. Απουσιάζουν ενδείξεις (απώλεια αίματος απ' τη μύτη, το στόμα) που καταγράφονται σ' αυτές τις περιπτώσεις. Αντιφάσεις όλες αυτές, που για τον ανακριτή D' Ambrosio δεν έχουν σημασία.

Επιπλέον, ο D' Ambrosio στιγματίζει μόνο στα λόγια τη συμπεριφορά εκείνων που τον ανέκριναν. Ανακεφαλαίωση των γεγονότων. Ο Pinelli συλλαμβάνεται στον Κύκλο Scaldasole μαζί με το Sergio Ardaυ στις 19 της 12ης Δεκέμβρη. Ακολουθεί τους αστυνομικούς στην Αστυνομική Διεύθυνση με το μηχανάκι του. Τα μεσάνυχτα ανακρίνεται για πρώτη φορά. Του ζητάνε πληροφορίες γι' αυτόν "τον τρελό το Valpreda". Το Σάββατο 13, ο Ardaυ μεταφέρεται στη φυλακή του San Vittore, ενώ ο Pinelli μένει στην Υπηρεσία Πολιτικών Υποθέσεων. Το πρωί της Κυριακής 14, ένας αστυνομικός τηλεφωνεί στη σύζυγο του Pinelli: «*Κυρία πείτε στους Σιδηροδρόμους ότι ο σύζυγός σας είναι άρρωστος και δε θα πάει στη δουλειά*». Ο τόνος είναι φιλικός: δεν υπάρχει λόγος να δημιουργούνται προβλήματα στη δουλειά. Στις 9.30 της Δευτέρας 15, ο αναρχικός δέχεται την επίσκεψη της μητέρας του, Rosa Malacarne, που τον βρίσκει ήρεμο, χαμογελαστό και γαλήνιο. Κατά τις 14.30, η σύζυγός του Licia δέχεται ένα τηλεφώνημα από την Υπηρεσία Πολιτικών Υποθέσεων: «*Κυρία τηλεφωνήστε στους Σιδηροδρόμους και πείτε ότι ο σύζυγός σας κρατείται για εξακριβωση. Καταλάβετε; Πρέπει να πείτε ότι κρατείται*». Απολύτως fair play: ο Pinelli πρέπει να καταλάβει ότι ρισκάρει τη θέση εργασίας του. Στις 22, άλλο τηλεφώνημα, αυτή τη φορά είναι ο ίδιος ο Calabresi: «*Κυρία βρείτε το χιλιομετρικό βιβλιάριο του συζύγου σας*». Δηλαδή το προσωπικό βιβλιάριο κάθε σιδηροδρομικού στο οποίο σημειώνονται τα ταξίδια του. Μετά από δέκα λεπτά η Licia Pinelli τηλεφωνεί στην Αστυνομική Διεύθυνση: έχει βρει το βιβλιάριο. Στις 23, φτάνει ένας αστυνομικός για να το πάρει. Ο Calabresi παίζει ένα άλλο χαρτί εναντίον του Pinelli: τον κάνει να σκεφτεί ξανά την πιθανότητα να τον εμπλέξουν ως έναν από τους υπεύθυνους των αποπειρών στα τρένα τη νύχτα της 8ης προς την 9η Αυγούστου (είχε προσπαθήσει να το κάνει καιρό πριν και ο Allegra). Η τελευταία ανάκριση του Pinelli εκτυλίσσεται στο γραφείο του Calabresi, που υποστηρίζει ότι βγήκε λίγο πριν τα μεσάνυχτα για να ενημερώσει τους ανωτέρους του για την πορεία των συνομιλιών. Ο Pinelli πέφτει από το παράθυρο. Λίγο μετά τις μία της 16ης Δεκεμβρίου μερικοί δημοσιογράφοι χτυπάνε την πόρτα των Pinelli, η σύζυγος πληροφορείται ότι ο σύζυγός της έπεσε από το παράθυρο. Εκείνη τηλεφωνεί στον Calabresi: «*Γιατί δε με ειδοποιήσατε;*». Απάντηση του αστυνόμου: «*Δεν είχαμε χρόνο, έχουμε πολλά άλλα πράγματα να κάνουμε...*».

Στο μεταξύ ο Pinelli μεταφέρεται στις Πρώτες Βοήθειες του νοσοκομείου Fatebenefratelli. Εκεί έχει φτάσει η δημοσιογράφος Camilla Cederna με τους συναδέλφους της Corrado Stajano και Gianpaolo Pansa. Η Cederna καταφέρνει να μιλήσει με τον εφημερεύοντα γιατρό, το Nazzareno Fiorenzano: «*Καμιά αξιόλογη καρδιακή δραστηριότητα, απουσία σφυγμού, κακώσεις κοιλιάς, μια σειρά από τραύματα στο κεφάλι. Δοκιμάσαμε τα πάντα, αλλά δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα, θα κρατήσει λίγο*». Ο Fiorenzano θα ανακριθεί από τον αντεισαγγελέα Giuseppe Caizzi μόνο τέσσερις μήνες μετά: στις 7 Απριλίου του 1970. Αποτέλεσμα; Κανένας υπεύθυνος, ο Pinelli πέθανε από ένα "εντελώς τυχαίο περιστατικό". Διαβιβάζει το φάκελο στον επικεφαλής των ανακριτών, τον Antonio Amati, που καταθέτει την απόφαση για να τεθεί στο αρχείο στις 3 Ιουλίου. Αργότερα, στις 17 Ιουλίου, σε δικαστήριο ουσιαστικά κλειστό για διακοπές, ο Caizzi καταθέτει κι άλλο αίτημα: ζητάει να μπει στο αρχείο η μηνυτήρια αναφορά της συζύγου και της μητέρας του Pinelli κατά του αστυνομικού διευθυντή Marcello Guida.

Γιατί αυτή η μηνυτήρια αναφορά; Πρέπει να ξαναγυρίσουμε στην περίφημη νύχτα της 15ης προς 16ης Δεκεμβρίου. Στο γραφείο του αστυνομικού διευθυντή Guida (το 1942 ήταν υπεύθυνος εκτοπισμού της δικτατορίας), είναι ο Allegra, ο Calabresi και ο Lo Grano. Είναι οι πρώτες ώρες της 16ης Δεκεμβρίου. Λένε στους δημοσιογράφους να μπουν και ο Guida δηλώνει: *«Υπήρχαν σοβαρές υποψίες εις βάρος του για συμμετοχή στη σφαγή... ήταν ένας ατομιστής αναρχικός... το άλλοθι του είχε πέσει... δεν μπορώ να πω τίποτα άλλο... είδε ότι ήταν χαμένος... ήταν μια κίνηση απελπισίας... ένα είδος αυτοκατηγορίας, εν ολίγοις». «Η κράτηση του παρατάθηκε από τις αρχές».* Αυτές τις φράσεις καταγράφει η Cederna στο σημειωματάριό της. Ο λόγος περνάει στον Allegra: τον τελευταίο καιρό η γνώμη του για τον Pinelli είχε αλλάξει, γιατί κάποιες πληροφορίες είχαν θέσει τον αναρχικό υπό άλλο πρίσμα, θα μπορούσε να εμπλέκεται σε μια ιστορία σαν αυτή της riazza Fontana, σημειώνει η Renata Bottarelli συντάκτρια της *L' Unità*. Πάλι η Bottarelli, καταγράφει την παρέμβαση του Calabresi: *«Πριν απ' όλα μας λέει ότι τη στιγμή της πτώσης εκείνος βρισκόταν αλλού· είχε μόλις βγει για να πάει στο γραφείο του Allegra να τον πληροφορήσει για το αποφασιστικό βήμα που είχε γίνει, κατά τη γνώμη του, κατά τη διάρκεια των ανακρίσεων. Του είχε, πράγματι, γνωστοποιήσει τις σχέσεις του με ένα τρίτο πρόσωπο, που προφανώς δεν μπορούσε να κατονομάσει, αφήνοντάς τον να πιστέψει ότι ήξερε πολύ περισσότερα απ' αυτά που ήξερε· είχε δει τον Pinelli να ανασκιρτά, να τaráσσεται. Είχε διακόψει την ανάκριση, που ωστόσο δεν ήταν μια πραγματική, τυπική ανάκριση, για να αναφέρει στον Allegra αυτή την ταραχή».*

Ο Calabresi θα αλλάξει μετά την εκδοχή του για τα γεγονότα. Ο Guida, αντίθετα, το ίδιο πρωί της 16ης Δεκεμβρίου θα κάνει μια δήλωση για να πει λίγο αμήχανα: *«Σας τ' ορκίζομαι δεν τον σκοτώσαμε εμείς! Αυτός ο δυστυχής έδρασε συναφώς με τις ιδέες του. Όταν αντιλήφθηκε ότι το Κράτος, που εκείνος πολεμάει, ήταν έτοιμο να τον στριμώξει έπραξε όπως θα έπραττα κι εγώ ο ίδιος αν ήμουν αναρχικός».* Πρέπει, όμως, να υπενθυμίσουμε ότι το άλλοθι του Pinelli δεν είχε δόλου καταρρεύσει: ο Mario Pozzi, όταν τον ανέκριναν, επιβεβαίωσε ότι εκείνο το απόγευμα της 12ης Δεκεμβρίου ο Pinelli είχε παίξει χαρτιά μαζί του. Και ο Pinelli, χαμογελώντας, τον είχε ευχαριστήσει.

Ο Calabresi σχεδόν ένα μήνα μετά, στις 8 Ιανουαρίου του 1970, θα δηλώσει στους δημοσιογράφους: *«Εκπλαγήκαμε από την κίνηση αυτή, ακριβώς γιατί δε θεωρούσαμε ότι η θέση του ήταν δύσκολη. Ο Pinelli για μας συνέχιζε να είναι ένα έντιμο άτομο, πιθανώς την επόμενη μέρα θα πήγαινε σπίτι του [...] μπορώ να πω επίσης ότι για μας δεν ήταν ένας μάρτυρας κλειδί, αλλά μόνο ένα άτομο που έπρεπε να ακούσουμε».* Ένα πρόσωπο που έπρεπε ν' ακούσουν που ωστόσο κρατούνταν παρανόμως: ο νόμιμος χρόνος κράτησής του από την αστυνομία είχε λήξει από το βράδυ της 14ης Δεκεμβρίου και ο δικαστικός που είχε επιφορτιστεί με τις έρευνες, ο αντεισαγγελέας Ugo Paolillo, δεν ήξερε τίποτα γι' αυτόν τον κρατούμενο. Ακριβώς όπως δεν ήξερε τίποτα ούτε για τη μεταφορά του Valpreda στη Ρώμη. Ο Paolillo πράγματι είχε ήδη αποστερηθεί της έρευνάς του. Όλα τώρα πια αποφασίζονταν στην Αστυνομική Διεύθυνση του Μιλάνο και στο δικαστήριο της Ρώμης.

### Πέθανε ένα σκυλί

*«Πέταξαν τον Pinelli από ένα παράθυρο της Ασφάλειας. Να βρεθούμε όλοι στην οδό Fatebenefratelli. Να μας συλλάβουν. Θα πρέπει να μας ρίζουν όλους από το παράθυρο για να μας κάνουν να σωπάσουμε»,* λέει με τόνο λυπημένο και ταυτόχρονα οργισμένο ο Amedeo Bertolo τηλεφωνώντας μου (δηλαδή στο Luciano Lanza, συγγραφέα του βιβλίου). Είναι λίγο μετά τις εφτά της 16ης Δεκεμβρίου. Αρχίζει η αλυσίδα των τηλεφωνημάτων. Όλοι έ-

χουν ειδοποιηθεί. Είμαι ταραγμένος, αλλά ντύνομαι γρήγορα και βγαίνω λίγα λεπτά αργότερα απ' το σπίτι. Κατευθύνομαι με τα πόδια προς την Αστυνομική Διεύθυνση. Μένω στη ζώνη της porta Venezia, έτσι διασχίζω το Δημόσιο Πάρκο, φτάνω στην piazza Cavour και με γρήγορα βήματα φτάνω στην οδό Fatebenefratelli. Μπροστά στην Αστυνομική Διεύθυνση δεν υπάρχει ακόμα κανένας αναρχικός. Περιμένω. Τα λεπτά περνάνε αργά. Κανείς. Ύστερα αντιλαμβάνομαι ότι μερικά άτομα, αρχίζουν να με κοιτάνε επίμονα. Προσπαθώ να πάρω ένα ύφος ήρεμο, αν και δεν είναι εύκολο. Περιμένω.

Μετά από σχεδόν μισή ώρα, εμένα όμως μου φάνηκε ότι είχαν περάσει ώρες, βλέπω να φτάνει ο Enrico Maltini, κι αυτός από το Ponte della Ghisolfa. Συνεχίζουμε να περιμένουμε τους άλλους για να μπούμε μαζί και να παραδοθούμε στους αστυνομικούς: ο στόχος είναι να δημιουργήσουμε πολιτικό ζήτημα. Αλλά δεν έρχεται απολύτως κανείς. Αρχίζουμε να αισθανόμαστε αμήχανα. Οι αστυνομικοί μας έχουν ουσιαστικά περικυκλώσει. «*Πάμε να τηλεφωνήσουμε*», λέει ο Maltini. Τηλεφωνεί στον Bertolo, απαντάει η σύζυγός του, η Antonella, που σχεδόν ουρλιάζει: «*Τον συνέλαβαν στα σκαλιά του σπιτιού*». Αρχίζει ένας γύρος τηλεφωνημάτων στους άλλους. Το αποτέλεσμα είναι πάντα το ίδιο: έχουν συλληφθεί. Σ' αυτό το σημείο ο Maltini κι εγώ αντιλαμβανόμαστε ότι είμαστε ουσιαστικά οι μοναδικοί του Ponte della Ghisolfa που είμαστε ακόμα ελεύθεροι. Σύντομη σύσκεψη για το τι θα κάνουμε. Ο Maltini, που είναι επίσης μέλος του *Αναρχικού Μαύρου Σταυρού*, προτείνει: «*Πάμε στον Boneschi*».

Όταν φτάνουμε στο γραφείο του Luca Boneschi, ενός από τους συνηγόρους υπεράσπισης των αναρχικών, βρίσκουμε το δικηγόρο να κάθεται στο γραφείο του. Είναι ένα μοντέρνο γραφείο με έπιπλα περασμένα με λευκή λάκα, αλλά το πρόσωπο του Boneschi είναι ακόμα πιο άσπρο. Μόνο τα μάτια του με τους μαύρους κύκλους γύρω τους δείχνουν σημάδια ζωής. Μας βλέπει και δεν καταφέρνει να συγκρατήσει μια κίνηση έκπληξης: «*Μας πώς... είστε ακόμα ελεύθεροι; Φύγετε αμέσως... εδώ σας σκοτώνουν όλους*».

Ο δικηγόρος, ωστόσο, κάνει λάθος. Τις πρώτες ώρες του απογεύματος σχεδόν όλοι οι συλληφθέντες αφήνονται ελεύθεροι. Ενώ κρατούνταν στο αστυνομικό τμήμα του San Siro, αυτό της γειτονιάς του, ο Bertolo ακούει ένα βαθμοφόρο της αστυνομίας να κραυγάζει πρόσχημα: «*Πέθανε ένα σκυλί. Ένα σκυλί λιγότερο*», αναφερόμενος στον Pinelli. Και για τους άλλους κρατούμενους η μεταχείριση δεν είναι απ' τις καλύτερες: έλεγχος των άλλοθι, απειλές και εκφοβισμοί. Αλλά στο τέλος όλοι έξω. Έτσι αρχίζει ένα άλλο τηλεφωνικό ταμ-ταμ και οι αναρχικοί βρίσκονται στο Conca del Naviglio, κοντά στον Κύκλο της οδού Scaldasole. Αποφασίζουν ότι ως πρώτη κίνηση πρέπει τουλάχιστον να βγάλουν ένα δελτίο τύπου. Ο Bertolo κάθεται σε ένα παγκάκι, γράφει ένα σύντομο κείμενο που κλείνει με μια πρόκληση: «*Για κάθε αναρχικό που πέφτει, δέκα θα πάρουν τη θέση του. No pasaran*» (είναι το σύνθημα των Ισπανών αντιφασιστών κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου ενάντια στους πραξικοπηματίες στρατηγούς). Εκείνη τη στιγμή φτάνει ένα άλλος αναρχικός: «*Οι φοιτητές είναι σε συνέλευση στο Πανεπιστήμιο για να αποφασίσουν ποια απάντηση θα δώσουν στη δολοφονία του Pinelli*». Ενώ ένας επιφορτίζεται να πάει το δελτίο τύπου στο ANSA (θα το αγνοήσει όλος ο τύπος), οι άλλοι αποφασίζουν να πάνε στο Πανεπιστήμιο. Φτάνοντας όμως, τους περιμένει μια έκπληξη: οι φοιτητές έχουν συνέλευση, αλλά για να συζητήσουν τα προγράμματα σπουδών. Τίποτα για καταστολή ή για το θάνατο του Pinelli. Στους έκπληκτους αναρχικούς ένας από τους ηγέτες του Movimento studentesco<sup>1</sup>, ο Andrea Banfi, εξηγεί ότι η συνέλευση βρίσκεται στο τέλος της και έτσι, αν θέλουν, μετά μπορούν να παρέμβουν.

<sup>1</sup> Σ.τ.Μ.: Φοιτητικό Κίνημα, οργάνωση των φοιτητών που ελέγχεται από τους μαοϊκούς.

Έτσι μετά από σχεδόν μία ώρα παίρνω το λόγο. Διαβάζω το δελτίο τύπου και επιμένω στη σοβαρότητα της στιγμής: επιχειρείται μια αντιδραστική στροφή για να καταπνιγεί το πιο ριζοσπαστικό συνδικαλιστικό κίνημα και η επαναστατική αριστερά. Αμέσως ο Banfi, ο Salvatore Toscano, ο Popi Saracino, τρεις αρχηγοί του Movimento studentesco, παρεμβαίνουν για να ελαχιστοποιήσουν μια αντικειμενικά δραματική κατάσταση. Αργότερα θα ισχυριστούν ότι ήταν οι πρώτοι που αντιλήφθηκαν το “φασιστικό κίνδυνο”.

Την επόμενη μέρα, 17 Δεκεμβρίου, οι αναρχικοί του Ponte della Ghisolfia δίνουν στην έδρα τους μια συνέντευξη τύπου. Φτάνουν λίγοι δημοσιογράφοι, ανάμεσά τους ο Enzo Passanisi της *Corriere della Sera* και ο Pier Maria Paoletti της *Giorno*. Οι αναρχικοί αμύνονται επιτιθέμενοι: «Ο Pinelli δολοφονήθηκε, ο Valpreda είναι αθώος, η σφαγή είναι του Κράτους». Ακριβώς κατά τη διάρκεια αυτής της συνέντευξης τύπου επινοείται η φράση “σφαγή του Κράτους” που θα συνοδεύσει διαδηλώσεις, το έργο της αντιπληροφόρησης και θα αποτελέσει τον τίτλο ενός διάσημου βιβλίου για τα γεγονότα της piazza Fontana. Την επόμενη μέρα η *Corriere della Sera* θα έχει τίτλο: «Παραληρηματική συνέντευξη τύπου στον Κύκλο Ponte della Ghisolfia. Καμιά αντέγκληση ανάμεσα στους αναρχικούς».

Το άρθρο του Passanisi περιγράφει με παραδείγματα τον τρόπο με τον οποίο σχεδόν όλος ο ιταλικός τύπος ασχολήθηκε με τη σφαγή της piazza Fontana αμέσως μετά το θάνατο του Pinelli. Γράφει ο Passanisi: «Απίστευτη μηχανορραφία της αστυνομίας για να σωθεί το σύστημα, είναι το σύνθημα. Κατηγορούνται οι αναρχικοί για να καλυφθούν οι φασίστες. Ο Valpreda; Δεν έκανε ποτέ κακό σε κανένα, εκτός από ένα μικρό σφάλμα της νεότητας, ένοπλη ληστεία, αστείο πράγμα». «Ο Pinelli; Δεδομένου του ότι δεν είχε κανένα λόγο για να αυτοκτονήσει, δεν μπορεί παρά να τον σκότωσαν οι αστυνομικοί. Άμεσα ή έμμεσα, υλικά ή ψυχολογικά. Μια διαβολική μηχανορραφία, ακριβώς, στην οποία οι νέοι, τουλάχιστον παρορμητικοί εξτρεμιστές, της πλατείας Lugano αντιτάσσουν μια δική τους αλήθεια, την οποία υποστηρίζουν με θρησκευτική πεποίθηση, απ’ την οποία δεν είναι διατεθειμένοι να μετακινηθούν ούτε κατά το ελάχιστο». «Η σφαγή και οι ταυτόχρονες απόπειρες, απέτυχαν ή όχι; Ένας τεράστιος κύκλος, ένας διεθνής κύκλος, φασιστικός προφανώς». «Οι νέοι του Κύκλου, υπό το σοκ που υπέστησαν αυτές τις μέρες, δεν αντιλαμβάνονται ότι το παρατραβάνε λίγο-πολύ σ’ αυτό το παιχνίδι των αλληλοκατηγοριών». «Σχέση ανάμεσα στις απόπειρες της 25ης Απρίλη, του Αυγούστου και της περασμένης Παρασκευής: μια λογική συνέχεια που έχει ως αντίποδα την κυβερνητική και αστυνομική σκευωρία ενάντια στους αναρχικούς. Οι νεκροί της piazza Fontana είναι για να αποδοθούν στη “λεπτή διαίσθηση” της αστυνομίας που φυλακίζει τους αθώους και αφήνει εν ειρήνη τους ενόχους, δρώντας “έξω από το νόμο”. Ένοχοι που καλύπτονται απ’ το υπουργείο Εσωτερικών, για το οποίο καλό θα ήταν να γίνει έρευνα». Ο Passanisi καταλήγει ειρωνικά: «Αλλά ας κοιμόμαστε ήσυχοι. Υπάρχουν εκείνοι, οι νεαροί αναρχικοί, που πιστεύουν ότι θα σώσουν την Ιταλία απ’ το φασισμό».

Το κείμενο είναι από το βιβλίο του φίλου και συντρόφου του Giuseppe Pinelli, Luciano Lanza, *Bombe e Segreti. Piazza Fontana 1969*, εκδόσεις Elèuthera, Milano, 1997.

# ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΥΠΗΡΕΤΕΣ ΤΟΥ

του Luciano Lanza

*Εικοσιοχτώ χρόνια πριν  
η σφαγή της ριάτσα Fontana και η δολοφονία του Giuseppe Pinelli  
άνοιγαν ένα νέο κεφάλαιο στην ιταλική Ιστορία.  
Που δεν έχει ακόμα κλείσει.*

Η σφαγή της ριάτσα Fontana δεν είναι μία απ' τις πολλές, πάρα πολλές, σφαγές που σημάδεψαν τη μεταπολεμική Ιστορία της Ιταλίας. Είναι κάτι παραπάνω. Εκείνη τη 12η Δεκέμβρη, στην Εθνική Αγροτική Τράπεζα του Μιλάνο τέθηκε σε λειτουργία το πιο σοβαρό και ενορχηστρωμένο σχέδιο για να μπει ένα τέλος σε μια κατάσταση που έθετε υπό αμφισβήτηση την εξουσιαστική τάξη. Οι 16 νεκροί και η εκατοντάδα των τραυματιών υπήρξε το τίμημα ενός εγκληματικού παιχνιδιού: ο γενικευμένος φόβος από τη σφαγή έπρεπε να σταματήσει το "ολίσθημα της χώρας προς τ' αριστερά" και να επιβεβαιώσει την κεντρικότητα, τον αναντικατάστατο χαρακτήρα της Χριστιανικής Δημοκρατίας και των συμμάχων της. Και έτσι είχαν τα πράγματα μέχρι πριν από πολύ λίγα χρόνια.

Τι συνέβαινε; Κάτι σημαντικό και απρόσμενο που μπορεί να συμπυκνωθεί στο ειρωνικό σύνθημα που φώναζαν οι εργάτες της FIAT Mirafiori στις 3 Ιουλίου του 1969 κατά τη διάρκεια μιας γενικής απεργίας: "Τι Θέλουμε; Τα Πάντα". Συνέβαινε λοιπόν κάτι σημαντικό: το κοπάδι σήκωνε κεφάλι. Εξουσία, ιεραρχία, εκμετάλλευση αμφισβητούνταν. Υπήρχε θέληση για αλλαγή. Αλλά αυτή η αλλαγή ήταν ένας κίνδυνος γι' αυτούς που είχαν την εξουσία. Ήταν ένας κίνδυνος για τις προνομιούχες τάξεις και γι' αυτούς που είχαν ωφεληθεί, λίγα χρόνια πριν, από το "οικονομικό θαύμα". Δεν υπήρχαν όμως μόνο αυτοί οι "κίνδυνοι", υπήρχε και ένα πιο περίπλοκο πρόβλημα που παιζόταν στη διεθνή σκακιέρα. Οι Ηνωμένες Πολιτείες ρίχνονταν όλο και περισσότερο με όλες τους τις δυνάμεις στον πόλεμο του Βιετνάμ, έναν πόλεμο που προκαλούσε έντονες αρνητικές αντιδράσεις σε μεγάλα στρώματα της δυτικής κοινής γνώμης, δηλαδή σ' εκείνες τις χώρες που οι ΗΠΑ θεωρούσαν συμμάχους-υπηκόους. Η πρώτη παγκόσμια δύναμη δεν μπορούσε και δεν ήθελε να επιτρέψει ενώ πολεμούσε τον κομμουνισμό στην Άπω Ανατολή, να πάρει αυτός την εξουσία στη Δύση. Το 1967 ένα πραξικόπημα στην Ελλάδα είχε βάλει τα πράγματα στη θέση τους εγκαθιστώντας στην κορυφή έναν άντρα που εξαρτιόταν άμεσα από τη CIA, το Γεώργιο Παπαδόπουλο. Τώρα είχε έρθει η ώρα να προληφθεί αυτός ο κίνδυνος και στην Ιταλία. Η Υπηρεσία Απόρρητων Υποθέσεων του υπουργείου Εσωτερικών, η SID<sup>1</sup>, η αστυνομία, οι караμπινιέροι, οι δικαστές, οι πολιτικοί δραστηριοποιήθηκαν. Γιατί είχαν έναν κοινό σκοπό: τη διατήρηση του status quo στην Ιταλία. Και αν για να επιτευχθεί αυτός ο σκοπός έπρεπε να μείνουν στο πεδίο λίγοι νεκροί, δεν υπήρχε λόγος να γίνει θέμα. Ίσα-ίσα. Αρχίζει έτσι η περίοδος των αποπειρών και των σφαγών: 25 Απριλίου στην Εμπορική Έκθεση και στον Κεντρικό Σταθμό του Μιλάνο, 9 Ιουλίου σε δέκα τρένα και τελικά 12 Δεκεμβρίου. Αμέσως ενοχοποιούνται οι αναρχικοί: ο Pietro Valpreda και άλλοι σύντροφοί του συλλαμβάνονται. Στις 15 Δεκεμβρίου ένας άλλος αναρχικός, ο Giuseppe Pinelli, πέφτει από τον τέταρτο όροφο της Ασφάλειας του Μιλάνο. Οι αναρχικοί είναι οι ένοχοι που χρησιμεύουν για να εξαπολυθεί το "κυνήγι των κόκκινων".

<sup>1</sup> Σ.τ.Μ.: Servizio Informazione Difesa (Υπηρεσία Πληροφοριών για την Άμυνα). SID και SIFAR: ιταλικές μυστικές υπηρεσίες που, από το 1977, μετεξελίσσονται σε SISMI και SISDE αντίστοιχα.

Η παρτίδα μοιάζει να έχει τελειώσει. Αντίθετα όμως κάτι δε λειτουργεί. Υπάρχει ένα απρόβλεπτο στοιχείο: οι αναρχικοί δεν πέφτουν. Ακόμα κι αν είναι λίγοι αντιδρούν. Και μολύνουν τις άλλες δυνάμεις της αριστεράς.

Αρχίζει η αντιπληροφόρηση για να αποκαλυφθούν τα φοβερά ψεύδη και οι εγκληματικές πράξεις αυτών που ενορχηστρώνουν αυτή τη στρατηγική της έντασης. Και έτσι, σιγά-σιγά, θα έρθουν στο φως οι κομπάρσοι και οι πρωταγωνιστές. Σήμερα ξέρουμε ότι εκείνος που έβαλε τη βόμβα στην piazza Fontana ήταν ο Delfo Zorzi, νεοναζί της ομάδας Ordine Nuovo, εκείνος που μετέφερε στη Ρώμη τις βόμβες που εξερράγησαν, πάντα στις 12 Δεκέμβρη, στο μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτη και στην Εθνική Τράπεζα Εργασίας στην οδό Veneto ήταν ο Giovanni Ventura, επίσης νεοναζί, και εκείνοι που τις τοποθέτησαν ήταν μέλη της Avanguardia Nazionale, ηγέτης της οποίας ήταν ο Stefano Delle Chiaie. Όλα αυτά σε σκηνοθεσία του Franco Freda, υπεύθυνου και για τις βόμβες της 25ης Απρίλη και της 9ης Αυγούστου με τον Ventura και άλλους φασίστες. Ξέρουμε έτσι ότι ο Valpreda κατηγορήθηκε και φυλακίστηκε άδικα (κι αυτό οι αναρχικοί το έλεγαν απ' την αρχή). Παρακολουθήσαμε μια ατέλειωτη σειρά δικών που φαίνεται πως είχαν βασικό στόχο να κρύψουν την αλήθεια. Σκεφτείτε ότι για να φτάσουμε στην πρώτη καταδίκη χρειάστηκε να περάσουν δέκα χρόνια. Η τελευταία, με κατηγορούμενο τον Delle Chiaie, έκλεισε το 1991. Αποτέλεσμα: ο Freda και ο Ventura αναγνωρίστηκαν ως υπεύθυνοι μόνο για τις απόπειρες της 25ης Απρίλη και της 9ης Αυγούστου. Για τα υπόλοιπα όλοι αθώοι. Ο Zorzi ζει ήσυχα στην Ιαπωνία, χώρα της οποίας πήρε και την ιδιότητα του πολίτη. Και ο Pinelli; Δεν αυτοκτόνησε όπως είχαν αμέσως δηλώσει οι υπεύθυνοι της Αστυνομικής Διεύθυνσης του Μιλάνο (ο Marcello Guida, αστυνομικός διευθυντής, ο Antonino Allegra, επικεφαλής της Υπηρεσίας Πολιτικών Υποθέσεων και ο Luigi Calabresi, αστυνόμος), αλλά ούτε και δολοφονήθηκε αποφάνθηκε το 1975 ο δικαστής Gerardo D' Ambrosio. Όχι: πέθανε λόγω "δραστηκής αδιαθεσίας" που τον έκανε να πετάξει απ' το παράθυρο του δωματίου στο οποίο τον ανέκριναν. Ο Ιταλός σκηνοθέτης της στρατηγικής της έντασης, ο Federico Umberto D' Amato, αρχηγός της Υπηρεσίας Απόρρητων Υποθέσεων του υπουργείου Εσωτερικών, πέθανε από κύρωση του ήπατος την 1η Αυγούστου 1996, παίρνοντας μαζί του τα χιλιάδες μυστικά που ήξερε και τις χιλιάδες σκευωρίες που είχε οργανώσει. Το μεγαλύτερο μέρος των πολιτικών που εμπλέκονταν, ή έχουν πεθάνει ή έχουν βγει στη σύνταξη και ζουν ήσυχα, με εξαίρεση τον Giulio Andreotti που, ωστόσο, δικάζεται για υποθέσεις της μαφίας. Και ο Calabresi πέθανε: δολοφονήθηκε στις 17 Μαΐου του 1972. Και γι' αυτή τη δολοφονία καταδικάστηκαν οι Andriano Sofri, Giorgio Pietrostefani και Ovidio Bompressi, αποκλειστικά και μόνο στη βάση της αντιφατικής μαρτυρίας του μετανιωμένου Leonardo Marino<sup>2</sup>. Επιπλέον, σήμερα, και από τη δεξιά και από την αριστερά, θέλουν να αποκαταστήσουν τον Calabresi: δεν ήταν αυτός ο υπεύθυνος του θανάτου του Pinelli, ήταν μόνο ένας "πιστός υπηρέτης του κράτους". Ένας τρόπος για να κλείσει οριστικά το όλο ζήτημα: έγινε μια σφαγή χωρίς υπεύθυνους σε νομικό επίπεδο, ένας άνθρωπος "πέταξε" από το παράθυρο της Ασφάλειας, αλλά αυτή η πτώση οφείλεται αποκλειστικά και μόνο σε μια αδιαθεσία, ο Calabresi ήταν ένας "υπηρέτης του κράτους". Ξεχνώντας ότι ο ίδιος ο όρος σ' αυτό το πλαίσιο ηχεί ως κατηγορητήριο: αυτή η σφαγή, ας μην το ξεχνάμε, η μέθοδος, η συγκάλυψη, η σκηνοθεσία της, είναι μια σφαγή του κράτους. Μια σφαγή στην οποία εμπλέκεται ένα σημαντικό μέρος του κρατικού μηχανισμού: από τους πολιτικούς μέχρι τις μυστικές υπηρεσίες, από τη δικαστική εξουσία ως την αστυνομία, από τους υπουργούς μέχρι τους δημόσιους λειτουργούς, από τους στρατιωτικούς μέχρι τους αχθοφόρους. Όλοι ενωμένοι σε μια στρατηγική που χρησιμοποίησε ως ένοπλο χέρι φανατι-

<sup>2</sup> Σ.τ.Μ.: Πρώην μέλος της *Lotta Continua*. Βλ. *Οι Μέρες των Βομβών* σχετικά.

κούς φασίστες. Ε, λοιπόν, ο Calabresi σ' αυτή τη στρατηγική έπαιξε ένα ρόλο όχι ασήμαντο: ήταν ο σύνδεσμος στην Αστυνομική Διεύθυνση της Υπηρεσίας Απόρρητων Υποθέσεων του υπουργείου Εσωτερικών, του θεσμού που έπαιξε τον πιο σημαντικό ρόλο στην οργάνωση της σφαγής (αυτής και πολλών άλλων) και στην παραπλάνηση των ερευνητών. Ο Calabresi είναι ο αστυνομικός που πρώτος εισάγει την εκδοχή περί αναρχικών όχι μόνο τη 12η Δεκέμβρη, αλλά και στις δύο απόπειρες (25 Απρίλη και 9 Αυγούστου) που προηγούνται της σφαγής. Πάλι ο Calabresi, ήδη για τις απόπειρες στα τρένα, προσπαθεί να εμπλέξει τον Pinelli και, τους μήνες που ακολουθούν, τον κρατάει υπό πίεση φτάνοντας μέχρι και να τον απειλήσει. Σίγουρα ο Calabresi ήταν ένας υπηρέτης του κράτους, όπως ήταν και ο D' Amato, όπως ήταν και ο Vittorio Occorsio και όπως είναι ακόμα ο Ernesto Cudillo, οι δύο δικαστές που δημιούργησαν το "τέρας Valpreda". Αλλά, συγνώμη, μια σφαγή του κράτους ποιος πρέπει να την κάνει αν όχι οι υπηρέτες του κράτους;

*Το κείμενο αυτό είναι από το αφιέρωμα του περιοδικού Rivista Anarchica με τίτλο "Dicembre 1969, Ventotto Anni Fa, Praticamente Ieri", anno 27, n. 9, Δεκέμβριος 1997, Ιανουάριος 1998.*



LA PISTA TRICOLORE  
NON SI FERMA  
A FREDA E VENTURA  
L'anarcosindacalismo  
in Svezia  
IL PADRONE, IL MEDICO  
E L'ECOLOGO  
Libertari ed autoritari  
nella Prima Internazionale  
L'autunno tiepido  
dei sindacati  
LA COSPIRAZIONE  
DI SCOTLAND YARD

**RIVISTA  
ANARCHICA**

**VALPRED  
LIBERO  
SUBITO**

## ΝΑ ΠΩΣ ΘΥΜΑΜΑΙ ΤΟΝ ΡΙΝΟ

του Paolo Finzi

«Ο Ρίνο ήταν ένας από τους πρώτους αναρχικούς με “σάρκα και οστά” που εγώ γνώρισα. Εκείνο το βράδυ του Μάρτη του '68, σε έναν πολιτιστικό Κύκλο της αριστεράς, ο Masini έδινε μια διάλεξη για την Πρώτη Διεθνή: εκτός από το περιορισμένο κοινό, ήταν εκεί και μια παρέα νεαρών αναρχικών (σχεδόν όλοι ήταν τότε ενεργοί στο Μιλάνο). Μοίραζαν την προκήρυξη “Ποιοι είναι οι Αναρχικοί” και έψαχναν νέους συμπαθούντες: κι εγώ έψαχνα τους “αναρχικούς”, ήδη από τον Ιούνιο του προηγούμενου χρόνου (αφού είχα διαβάσει στην *Umanità* Νιουνα τη θέση που είχε πάρει η FAI σε σχέση με τον αραβο-ισραηλινό πόλεμο, θέση που με είχε ενθουσιάσει σε τέτοιο βαθμό που είχα βάλει στον τοίχο την UN δίπλα στη φωτογραφία του Τσε Γκεβάρα - που αργότερα... έβγαλα) - κι εγώ, όπως έλεγα πριν, ήθελα να έρθω σε επαφή με τους συντρόφους, γι' αυτό χάρηκα πολύ όταν με κάλεσαν να πάω στο Κύκλο *Ponte della Ghisolfa*, που εκείνες τις εβδομάδες τον ετοιμάζαν για τα εγκαίνια που θα γίνονταν αργότερα την 1<sup>η</sup> Μαΐου 1968 - ακριβώς τη στιγμή που ο αέρας της ελευθεριακής επανάστασης άρχιζε να φυσάει σε όλο τον κόσμο.

Κάθε φορά που κατέβαινα στον Κύκλο, είτε ήταν γεμάτος κόσμο είτε υπήρχε μόνο κάποιος για να βάλει τάξη, ο Ρίνο ήταν εκεί - πολυάσχολος, πρόθυμος για συζήτηση, δραστήριος. Ήταν με τον *Cesare* τον πιο “παλιό” απ' τους νέους, που ωστόσο έμοιαζε λόγω της ευθυμίας του ο πιο “νεαρούλης”. Αν είναι αλήθεια (όπως συχνά ακούμε να λέγεται) ότι μετράει πολύ, για έναν “ξένο” που πλησιάζει το κίνημά μας, το κλίμα, η ανθρώπινη ζεστασιά, η διαθεσιμότητα που συναντάει, τότε σίγουρα ο Ρίνο ήταν πολύ σημαντικός για μένα - μαζί με κάποιους άλλους συντρόφους/ισσες. Ήταν πάντα έτοιμος να σου δώσει προσοχή, να σου προτείνει ένα βιβλίο να διαβάσεις, να σε συμπεριλάβει στα ενδιαφέροντά του: η παρουσία του ήταν αισθητή.

Άλλοι σύντροφοι, εκείνοι που τότε ήταν ήδη μέλη του Κύκλου, θα μπορούσαν να θυμηθούν με μεγαλύτερη ακρίβεια τις τόσες πρωτοβουλίες στις οποίες ο Ρίνο ήταν συμμετοχός και συχνά πρωτεργάτης εκείνα τα καυτά χρόνια: από τη βοήθεια στα πολιτικά θύματα (ο Ρίνο ήταν μία απ' τις “κολώνες” του Αναρχικού Μαύρου Σταυρού) μέχρι τις επαφές με άλλους συντρόφους και ομάδες του κινήματος (τον ευνοούσε το γεγονός ότι ήταν σιδηροδρομικός), κ.λπ. κ.λπ.. Προσωπικά τον θυμάμαι πάντα σαν ένα καλό, χαρούμενο, δραστήριο σύντροφο.

Τον είδα για τελευταία φορά - αυτό το θυμάμαι καλά - στις αίθουσες της Υπηρεσίας Πολιτικών Υποθέσεων της Αστυνομικής Διεύθυνσης του Μιλάνο, εκείνη τη νύχτα της 12<sup>ης</sup> Δεκεμβρη του 1969, όταν τόσοι πολλοί (σίγουρα πάνω από εκατό) βρεθήκαμε εκεί “κρατούμενοι”, λίγο-πολύ “ύποπτοι” για την απόπειρα στην Αγροτική Τράπεζα. Όπως σχεδόν όλοι οι κρατούμενοι, αφέθηκα ελεύθερος το επόμενο βράδυ. Κάποιος κρατήθηκε περισσότερο, πάνω από το χρονικό όριο που προβλέπει ο νόμος (τους). Έμαθα από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης την είδηση του θανάτου του, που όπως και σε όλους τους συντρόφους και σ' εκείνους που τον είχαν γνωρίσει δε φαινόταν καθόλου “σκοτεινός”, όπως επιάσχυντα γράφει η *Unità* (για να μη μιλήσουμε για τον κυρίαρχο τύπο των αφεντικών, που μιλάει αμέσως για αυτοκτονία “γιατί κατάλαβε ότι τον είχα ξεσκεπάσει”).

Η κηδεία του, το Σάββατο 20 Δεκεμβρίου, ήταν η πιο σημαντική αναρχική διαδήλωση στην οποία είχα συμμετάσχει: εν μέσω της αντι-αναρχικής υστερίας, απομονωμένοι από τις οργανώσεις της κοινοβουλευτικής και εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς (ο *Carapina* και οι άλλοι σταλινικοί ηγέτες του *Movimento Studentesco* συγκάλεσαν συνέλευση ενάντια στην καταστολή στο Πανεπιστήμιο ακριβώς την ίδια ώρα με την κηδεία του Ρίνο), μαρτυρούσαμε τη ζωτικότητα του αναρχικού κινήματος, καθώς βαδίζαμε εκείνο το γκρίζο και κρύο, τυπικό του μιλανέζικου χειμώνα, απόγευμα, με απόλυτη σιγή, που τη διέκοπτε μόνο ο θόρυβος του μοτέρ των κι-



νηματογραφικών μηχανών των μπάτσων της Υπηρεσίας Πολιτικών Υποθέσεων, που παραμόνευαν πίσω από τα παράθυρα των σπιτιών της οδού Preneste, όπου ο Pino έμενε με την οικογένειά του και απ' όπου ξεκίνησε η νεκρική πομπή.

Η θύμηση της καλοσυνάτης όψης του Pino φέρνει στη μνήμη μια άλλη όψη που όποιος τη γνώρισε δεν μπορεί να την ξεχάσει: εκείνη του Franco Sarantini, που σου έκανε αμέσως εντύπωση για τα χοντρά γυαλιά που φορούσε, προφανές σημάδι μιας αδύναμης όρασης. Όταν προσπαθώ να φανταστώ τον άγριο ξυλοδαρμό που υπέστη σ' εκείνο το δρόμο της Πίζας, ενώ τα γυαλιά του του είχαν πέσει και ο κόσμος τριγύρω γινόταν γι' αυτόν πυκνή ομίχλη και τίποτα παραπάνω, όταν προσπαθώ να φανταστώ τις εκκλήσεις του για βοήθεια στη φυλακή Don Bosco και την κυνική αδιαφορία των αρχών, ξαναβρίσκομαι σ' εκείνες τις αίθουσες της Υπηρεσίας Πολιτικών Υποθέσεων του Μιλάνο στις οποίες ο Pino δολοφονήθηκε και απ' όπου τον πέταζαν κάτω».

Το κείμενο δημοσιεύθηκε στο περιοδικό Rivista Anarchica στο τεύχος 151, Δεκέμβρης '87-Γενάρης '88.



**ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ PIETRO VALPREDA ΑΠΟ ΤΙΣ ΦΥΛΑΚΕΣ**  
**REGINA COELI ΣΤΗ ΣΥΝΤΑΞΗ ΤΗΣ UMANITÀ NUOVA (14 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1969)**

«... Όλοι συμφωνούν ομόφωνα ως προς την υποστήριξη της αναγκαιότητας να ριχθεί άπλετο φως... στο σκοτεινό θάνατο του συντρόφου Pinelli: όλοι συμφωνούν ότι η ουσία, ότι η σπιλά του ζητήματος βρίσκεται εκεί, ότι ποτέ δε θα μάθουμε την αλήθεια για τις απόπειρες με δυναμίτη στο Μιλάνο και τη Ρώμη αν πρώτα δε μάθουμε την αλήθεια για την πτώση του Pino. Οι υπεύθυνοι όμως... της πτώσης, είναι ακόμα στις θέσεις τους, κανένα μέτρο δεν πάρθηκε εναντίον τους, η ομερτά είναι τέτοια που κάνει ακόμα και τη μαφία να φαίνεται ασήμαντη μπροστά τους: επιτράπηκε πρακτικά οι ύποπτοι να διεξαγάγουν ένα είδος έρευνας για τον εαυτό τους. Όχι μόνο. Επιτράπηκε ακόμα και - και επιτρέπεται και σήμερα - τα ίδια άτομα να συμμετέχουν στις έρευνες για μας (τόρα ξέρουμε πώς), ακριβώς αυτούς που, για να βγάλουν από πάνω τους τις σοβαρές υποψίες και ενδείξεις, πρέπει να δείξουν με κάθε κόστος και με κάθε μέσο ότι είτε ο Pinelli, είτε εμείς είμαστε ένοχοι: μόνο αποδεικνύοντας αυτό θα αποκτούσε μια κάποια αξιοπιστία η θέση περί... αυτοκτονίας του Pinelli. Αν ο Pino είναι αθώος, αυτοί είναι ένοχοι, δεν υπάρχει εναλλακτική λύση, και προς αυτή την κατεύθυνση έδρασαν, δυσφήμισαν και κατηγορήσαν έναν νεκρό, με δηλώσεις και ανακοινωθέντα που αποδείχθηκαν, από τα ίδια τα πράγματα, ψευδή: κατασκεύασαν την ψευδή κατάθεση και την ψευδή αναγνώριση του Rolandi<sup>1</sup> στα γραφεία τους, και στη συνέχεια όταν κατέρρευσαν και αποκαλύφθηκαν τα ψέματά τους, έριξαν στο τραπέζι, βγάζοντάς το από το τσεπάκι τους, ένα κομμάτι γυαλί το οποίο θα έβαζε την υπογραφή μου στις απόπειρες: αλλά ακόμα και το προαναφερθέν γυαλί, όπως αποδείχθηκε οριστικά, ήταν στην κατοχή τους πολλούς μήνες πριν την επίθεση, ίσα-ίσα, είχανε κιλά χρωματιστών τζαμιών, με μεγάλα περιθώρια επιλογής. Φαίνεται ότι μπροστά στο δημοκρατικό νόμο, που είναι ίδιος για όλους, οι ακεραιότατοι αστυνομικοί μας είναι πιο ίσοι από τους άλλους, Ιταλούς πολίτες: γιατί αν στην ίδια μ' αυτούς κατάσταση με τις αποδείξεις, τις ενδείξεις, τις αντιφάσεις και το παραλογισμό που υπήρχε στη συμπεριφορά και τις δηλώσεις τους βρίσκονταν αντίθετα τέσσερις πιάλληλοι ή τέσσερις εργάτες της μεταλλουργικής βιομηχανίας θα είχαν αμέσως ενοχοποιηθεί και φυλακιστεί. Ίσως όμως το παρελθόν του μπάτσου στην υπηρεσία της φασιστικής δικτατορίας, του "καμαράντ" Guida και οι ειδικεύσεις, που απέκτησε στις σχολές του αντάρτικου της CIA, ο σοσιαλδημοκράτης Calabresi, να είναι μια επαρκής εγγύηση, τέτοια που να θέτει τους ίδιους και τους ακολουθητές τους υπεράνω κάθε υποψίας. Ίσως η δική μας κατάσταση να έχει εν μέρει να κάνει και με το γεγονός ότι ούτε πίσω μας, ούτε από πάνω μας, δεν έχουμε ούτε ανθρώπους με κύρος, ούτε ομάδες ή άλλους που να μας στηρίζουν...».

Ολόκληρο το γράμμα του Pietro Valpreda έχει δημοσιευτεί στο βιβλίο *La Strage di Stato/Controinchiesta*, εκδ. *La Nuova Sinistra/Samona e Savelli*, Ρώμη, 1970.

---

<sup>1</sup> Σ.τ.Μ.: Ο Cornelio Rolandi, ταξιτζής, παρουσιάστηκε στους караμπινιέρους και την αστυνομία για να καταγγείλει ότι μετέφερε με το αυτοκίνητό του τον άντρα που έβαλε τη βόμβα στην piazza Fontana. Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας αναγνώρισης ο Valpreda είναι ανάμεσα σε τέσσερις αστυνομικούς. Παρόντες είναι και ο εισαγγελέας της Ρώμης Vittorio Occorsio και ο Guido Calvi, συνήγορος υπεράσπισης του Valpreda. Πριν τη διαδικασία αναγνώρισης ο Rolandi δηλώνει: «Ο άντρας για τον οποίο μιλάω έχει ύψος 1.70-1.75, είναι γύρω στα 40, κανονική σωματική διάπλαση, σκούρα μαλλιά, σκούρα μάτια, δεν έχει μουστάκι ή μουσι. Μου έδειξαν οι караμπινιέροι του Μιλάνο μια φωτογραφία που μου είπαν ότι πρέπει να απεικονίζει το άτομο που έπρεπε να αναγνωρίσω. Μου έδειξαν και άλλες φωτογραφίες άλλων προσώπων». Μετά δείχνει το Valpreda λέγοντας: «Αυτός είναι. Κι αν δεν είναι αυτός εδώ τότε δεν είναι κανένας άλλος» (Από το βιβλίο του Luciano Lanza).

## Οι Μέρρες των Βομβών

του *Luciano Lanza*

**1969**

**25 Απριλίου.** Στο Μιλάνο εκρήγνυνται δύο βόμβες: στο περίπτερο της FIAT στη Εμπορική Έκθεση και στην υπηρεσία συναλλάγματος της Εθνικής Τράπεζας Επικοινωνιών του Κεντρικού Σταθμού. Μερικές δεκάδες τραυματίες όχι σοβαρά. Συλλαμβάνονται οι αναρχικοί Eliane Vincileone, Giovanni Corradini, Paolo Braschi, Paolo Faccioli, Angelo Piero Della Savia και Tito Pulsinelli.

**2 Ιουλίου.** Διάσπαση στο PSU, Ενωμένο Σοσιαλιστικό Κόμμα, που είχε προκύψει από την ένωση των PSI (Ιταλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα) και PSDI (Ιταλικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα) στις 30 Οκτωβρίου του 1966. Σχηματίζονται τα PSI και PSU.

**5 Ιουλίου.** Κρίση της τρικομματικής κυβέρνησης (DC -Χριστιανική Δημοκρατία-, PSU, PRI -Ιταλικό Ρεπουμπλικανικό Κόμμα-) της οποίας ηγείται ο Mariano Rumor.

**5 Αυγούστου.** Αναλαμβάνει τα καθήκοντά του ο Rumor ως επικεφαλής μιας μονοκομματικής χριστιανοδημοκρατικής κυβέρνησης.

**9 Αυγούστου.** Δέκα βόμβες τοποθετούνται σε ισάριθμα τρένα. Οχτώ εκρήγνυνται: 12 τραυματίες.

**7 Δεκεμβρίου.** Αποφυλακίζονται οι Corradini και Vincileone λόγω έλλειψης ενδείξεων.

**12 Δεκεμβρίου.** Εκρήγνυνται τέσσερις βόμβες. Μία, που έχει τοποθετηθεί στην Εθνική Αγροτική Τράπεζα, στην piazza Fontana στο Μιλάνο, προκαλεί 16 νεκρούς και πάνω από εκατό τραυματίες. Στη Ρώμη εκρήγνυνται μία στην Εθνική Τράπεζα Εργασίας, 14 τραυματίες και δύο στο Βωμό της Πατρίδος, στην piazza Venezia, με τέσσερις τραυματίες. Μια άλλη βόμβα εντοπίζεται χωρίς να εκραγεί στην Εμπορική Τράπεζα του Μιλάνο, στην piazza della Scala. Θα προκληθεί ελεγχόμενη έκρηξη της τέσσερις ώρες μετά από τους πυροτεχνουργούς. Πραγματοποιούνται πολλές συλλήψεις. Ανάμεσα στους συλληφθέντες είναι και ο αναρχικός Giuseppe Pinelli.

**15 Δεκεμβρίου.** Στο δικαστικό μέγαρο του Μιλάνο συλλαμβάνεται ο αναρχικός Pietro Valpreda, που μεταφέρεται στη Ρώμη το βρά-

δυ. Γύρω στα μεσάνυχτα, ο Pinelli πέφτει από τον τέταρτο όροφο της Ασφάλειας του Μιλάνου.

Στο Vittorio Veneto, ο Guido Lorenzon παρουσιάζεται στο δικηγόρο Alberto Steccanella για να αναφέρει ότι ένας φίλος του ο Giovanni Ventura, ίσως εμπλέκεται στις απόπειρες της 12ης Δεκεμβρίου.

**16 Δεκεμβρίου.** Ο ταξιτζής Cornelio Rolandi αναγνωρίζει στο πρόσωπο του Valpreda τον επιβάτη που μετέφερε, το απόγευμα της 12ης, κοντά στην Εθνική Αγροτική Τράπεζα στην piazza Fontana.

**17 Δεκεμβρίου.** Συνέντευξη τύπου των μιλιανέζων αναρχικών στον Κύκλο Ponte della Ghisolfi. Η απόπειρα της piazza Fontana χαρακτηρίζεται ως "Σφαγή του Κράτους".

**20 Δεκεμβρίου.** Περίπου 3 χιλιάδες άτομα συμμετέχουν στην κηδεία του Pinelli.

**26 Δεκεμβρίου.** Ο Steccanella δίνει στον εισαγγελέα του Treviso ένα υπόμνημα γραμμένο από τον Lorenzon.

**31 Δεκεμβρίου.** Ο εισαγγελέας του Treviso Pietro Calogero ανακρίνει το Lorenzon.

**1970**

**27 Μαρτίου.** Ο Rumor σχηματίζει τετρακομματική κυβέρνηση με τους DC, PSI, PSDI, PRI.

**15 Απριλίου.** Ο αστυνόμος Luigi Calabresi μηνύει τον Pio Baldelli, υπεύθυνο-διευθυντή του εβδομαδιαίου *Lotta Continua*, που τον κατηγορεί ως υπεύθυνο για το θάνατο του Pinelli.

**21 Μαρτίου.** Ο ανακριτής του Μιλάνο Giovanni Caizzi ζητάει την αρχειοθέτηση, ως τυχαίο γεγονός, της έρευνας για το θάνατο του Pinelli.

**3 Ιουλίου.** Ο αρχηγός του Ανακριτικής Υπηρεσίας του Μιλάνο, ο Antonio Amati, δέχεται το αίτημα αρχειοθέτησης για το θάνατο του Pinelli που υπέβαλε ο Caizzi.

**22 Ιουλίου.** Απόπειρα εναντίον του τρένου *La freccia del sud*: 6 νεκροί και 139 τραυματίες.

**6 Αυγούστου.** Ο Emilio Colombo ηγείται μιας τετρακομματικής κυβέρνησης (DC, PSI, PSDI, PRI).

**9 Οκτωβρίου.** Αρχίζει η δίκη Calabresi-Lotta Continua. Προεδρεύει του δικαστηρίου ο Aldo Biotti. Ο Michele Lener υπερασπίζει τον Calabresi. Δικηγόροι του Baldelli είναι οι Marcello Gentili και η Bianca Guidetti Serra. Εισαγγελέας ο Emilio Guicciardi.

**7 Δεκεμβρίου.** Ο πρίγκιπας Junio Valerio Borghese, αρχηγός του Fronte Nazionale (Εθνικό Μέτωπο), ηγείται μιας απόπειρας πραξικοπήματος. Ο Licio Gelli, αρχηγός της μασονικής στοάς P2, αναλαμβάνει την αποστολή της απαγωγής του προέδρου της Δημοκρατίας, Giuseppe Saragat.

**12 Δεκεμβρίου.** Διαδήλωση στο Μιλάνο στην πρώτη επέτειο της σφαγής της piazza Fontana. Ισχυρές συγκρούσεις αστυνομικών-διαδηλωτών. Πεθαίνει ο φοιτητής Enzo Santarelli χτυπημένος στο στήθος από ένα δακρυγόνο που έριξε η αστυνομία.

**1971**

**13 Απριλίου.** Ο ανακριτής του Treviso Giancarlo Stiz εκδίδει ένταλμα σύλληψης εναντίον τριών Βενετών φασιστών: των Giovanni Ventura, Franco Freda και Aldo Trinco. Τα αδικήματα για τα οποία κατηγορούνται είναι: σύσταση συμμορίας για ανατρεπτική δράση, προμήθεια όπλων, απόπειρες στο Torino τον Απρίλη του 1969 και στα τρένα τον Αύγουστο.

**28 Μαΐου.** Απαλλάσσονται οι αναρχικοί που είχαν παραπεμφθεί σε δίκη για τις βόμβες της 25ης Απριλίου στο Μιλάνο. Καταδικάζονται ωστόσο για κάποια αδικήματα ήσσονος σημασίας: ο Della Savia σε οχτώ χρόνια· ο Braschi, έξι χρόνια και δέκα μήνες· ο Faccioli, τρία χρόνια και έξι μήνες. Ο Tito Pulsinelli απαλλάσσεται ομόφωνα. Βγαίνουν όλοι από τις φυλακές.

**7 Ιουνίου.** Το Εφετείο του Μιλάνο αποδέχεται το αίτημα εξαίρεσης του δικαστή Biotti που είχε υποβάλει ο δικηγόρος Lener.

**16 Ιουλίου.** Πεθαίνει ο ταξίτζης Rolandi, μοναδικός μάρτυρας κατά του Valpreda.

**4 Οκτωβρίου.** Νέα έρευνα για το θάνατο του Pinelli μετά από μηνυτήρια αναφορά της χήρας του Licia Rognini. Ο ανακριτής του Μιλάνο Gerardo D' Ambrosio εκδίδει κλήση για ανθρωποκτονία εκ προθέσεως ενάντια

στον αστυνόμο Calabresi, τους αστυνομικούς Vito Panessa, Giuseppe Caracuta, Carlo Mainardi, Pietro Mucilli, Vito Panessa και τον υπολοχαγό των καραμπινιέρων Savino Lo Grano.

**21 Οκτωβρίου.** Ο D' Ambrosio προχωράει στην εκταφή της σωρού του Pinelli.

**24 Δεκεμβρίου.** Εκλέγεται Πρόεδρος της Δημοκρατίας ο Giovanni Leone.

**1972**

**17 Φεβρουαρίου.** Ο Giulio Andreotti σχηματίζει την πρώτη του κυβέρνηση: αποτελείται μόνο από χριστιανοδημοκράτες.

**23 Φεβρουαρίου.** Αρχίζει η δίκη για τη σφαγή της piazza Fontana ενώπιον του Κακουργιοδικείου της Ρώμης. Προεδρεύει ο δικαστής Orlando Falco. Εισαγγελέας: Vittorio Occorsio. Κατηγορούμενοι: Pietro Valpreda, Emilio Bagnoli, Emilio Borghese, Roberto Gargamelli, Enrico Di Cola, Ivo Della Savia, Mario Merlino, Ele Lovati Valpreda, Maddalena Valpreda, Rachele Torri, Olimpia Torri Lovati, Stefano Delle Chiaie. Το δικαστήριο μετά από λίγες συνεδριάσεις θα διακηρύξει την αναρμοδιότητά του.

**4 Μαρτίου.** Οι δικαστές του Treviso Stiz και Calogero διατάσσουν τη σύλληψη του Pino Rauti, ιδρυτή της Ordine Nuovo (Νέα Τάξη) και δημοσιογράφου της καθημερινής *Il Tempo* της Ρώμης, με την κατηγορία της εμπλοκής του στην ανατρεπτική δραστηριότητα του Freda και του Ventura.

**6 Μαρτίου.** Η δίκη για την piazza Fontana μεταφέρεται στο Μιλάνο.

**15 Μαρτίου.** Πεθαίνει ο εκδότης Giangiacomo Feltrinelli. Το πτώμα του ανακαλύπτεται ακρωτηριασμένο από μια έκρηξη στη βάση ενός πυλώνα ηλεκτρικής ενέργειας στο Segrate, στο Μιλάνο.

**22 Μαρτίου.** Ο Freda και ο Ventura ενοχοποιούνται για τη σφαγή της piazza Fontana στο Μιλάνο από τους Βενετούς δικαστές Stiz και Calogero.

**26 Μαρτίου.** Η έρευνα του Stiz και του Calogero περνάει λόγω εδαφικής αρμοδιότητας στο Μιλάνο. Μ' αυτήν ασχολείται ο ανακριτής D' Ambrosio, τον οποίο συνδράμει ο εισαγγελέας Emilio Alessandrini.

**24 Απριλίου.** Ο δικαστής D' Ambrosio αφήνει ελεύθερο το Rauti λόγω έλλειψης ενδείξεων.

**7 Μαΐου.** Πρόωρες εκλογές. Ο Rauti εκλέγεται βουλευτής με το ψηφοδέλτιο του Movimento sociale italiano (Ιταλικό Κοινωνικό Κίνημα). Το *Manifesto* κατεβάζει ως υποψήφιο το Valpreda που δεν εκλέγεται.

**17 Μαΐου.** Στο Μιλάνο δολοφονείται ο αστυνόμος Calabresi.

**31 Μαΐου.** Στο Peteano (Gradisca d' Isonzo) εκρήγνυται μία βόμβα που ήταν κρυμμένη σε ένα αυτοκίνητο: πεθαίνουν τρεις καραμπινιέροι και ένας τραυματίζεται.

**26 Ιουνίου.** Ο Andreotti διαδέχεται τον εαυτό του ως επικεφαλής μιας κυβέρνησης των DC, PSDI, PLI (Ιταλικό Φιλελεύθερο Κόμμα).

**13 Οκτωβρίου.** Το Ακυρωτικό Δικαστήριο μεταφέρει στο Catanzaro τη δίκη για τη σφαγή της piazza Fontana.

**10 Νοεμβρίου.** Σε ένα μικρό και απομονωμένο εξοχικό σπίτι κοντά στο Camerino ανακαλύπτεται ένα οπλοστάσιο.

**15 Δεκεμβρίου.** Το κοινοβούλιο εγκρίνει το νόμο υπ' αριθμόν 773, που αποκαλείται και "*Νόμος Valpreda*".

**30 Δεκεμβρίου.** Ο Valpreda και οι άλλοι αναρχικοί του Κύκλου της Ρώμης 22 Μαρτίου που ακόμα κρατούνται (Borghese και Gargamelli) απελευθερώνονται. Βγαίνει από τη φυλακή και ο Merlino.

## 1973

**15 Ιανουαρίου.** Ο Marco Pozzan, πιστός του Freda, αποτάσσεται από τη SID.

**9 Απριλίου.** Ο Giudo Giannettini, ο πράκτορας Zeta, διώχεται από τη SID.

**17 Μαΐου.** Ο Gianfranco Bertoli πετάει μια βόμβα στην Ασφάλεια του Μιλάνο: τέσσερις νεκροί και περίπου 40 τραυματίες.

**7 Ιουλίου.** Ο Rumor επιστρέφει στην ηγεσία της κυβέρνησης. Υποστηρίζεται από τα DC, PSI, PSDI, PRI.

**28 Σεπτεμβρίου.** Πρώτο άρθρο του Enrico Berlinguer στο εβδομαδιαίο κομμουνιστικό έντυπο *Rinascita* για να προωθήσει τον "*ιστορικό συμβιβασμό*".

## 1974

**14 Μαρτίου.** Πέμπτη κυβέρνηση με επικεφαλής το Rumor των DC, PSI, PSDI.

**28 Μαΐου.** Στην Brescia, στην piazza della Loggia, κατά τη διάρκεια μιας διαδήλωσης που είχε καλέσει το Comitato unitario antifascista (Ενωτική Αντιφασιστική Επιτρο-

πή) και τα συνδικάτα, εκρήγνυται μια βόμβα: οχτώ νεκροί και περίπου εκατό τραυματίες.

**30 Μαΐου.** Ο Federico Umberto D' Amato αντικαθίσταται στη διεύθυνση της Υπηρεσίας Απόρρητων Υποθέσεων του υπουργείου Εσωτερικών.

**20 Ιουνίου.** Ο Giulio Andreotti, υπουργός Άμυνας, αποκαλύπτει σε μια συνέντευξη στην *Il Mondo* ότι ο Giannettini είναι πράκτορας της SID, ενώ ο Giorgio Zicari, δημοσιογράφος της *Corriere della Sera*, είναι πληροφοριοδότης.

**4 Αυγούστου.** Εκρήγνυται μια βόμβα στο τρένο Italicus, Ρώμη-Μονακό, ενώ περνάει από το τούνελ του San Benedetto Val di Sambro (Μπολόνια): 12 νεκροί και 48 τραυματίες.

**8 Αυγούστου.** Ο Giannettini παραδίδεται στην ιταλική πρεσβεία του Buenos Aires.

**23 Νοεμβρίου.** Ο Aldo Moro σχηματίζει μια κυβέρνηση των DC-PRI.

## 1975

**27 Ιανουαρίου.** Αρχίζει στο Κακουργιοδικείο του Catanzaro η δίκη για τη σφαγή της piazza Fontana. Κατηγορούμενοι είναι οι Franco Freda, Giovanni Ventura, Marco Pozzan, Antonio Massari, Angelo Ventura, Luigi Ventura, Franco Comacchio, Giancarlo Marchesin, Ida Zanon, Ruggero Pan, Claudio Orsi, Claudio Mutti, Pietro Loredan, Gianadelio Maletti, Antonio Labruna, Guido Giannettini, Gaetano Tanzilli, Stefano Serpieri, Stefano Delle Chiaie, Udo Lemke, Pietro Valpreda, Mario Merlino, Emilio Bagnoli, Roberto Gargamelli, Emilio Borghese, Ivo Della Savia, Enrico Di Cola, Maddalena Valpreda, Ele Lovati Valpreda, Rachele Torri, Olimpia Torri Lovati.

**1 Μαρτίου.** Ο Bertoli καταδικάζεται σε ισόβια κάθειρξη για τη σφαγή της 17ης Μαρτίου 1973 μπροστά από την Ασφάλεια του Μιλάνο. Κατάδικη που επικυρώνεται κατά την εκδίκαση της έφεσης στις 9 Μαρτίου 1976.

**27 Οκτωβρίου.** Ο δικαστής απ' το Μιλάνο D' Ambrosio κλείνει την έρευνα για το θάνατο του Pinelli. Ο αναρχικός, σύμφωνα με την απόφαση, πέθανε λόγω μιας "*δραστηκής αδιαθεσίας*". Δηλαδή μια αδιαθεσία που τον έκανε να πέσει από το παράθυρο. Όλοι οι ύποπτοι απαλλάσσονται.

1977

**1 Οκτωβρίου.** Ο Freda διαφεύγει στην Costa Rica. Θα συλληφθεί και θα εκδοθεί τον Αύγουστο του 1980.

**23 Νοεμβρίου.** Καταδικάζεται από το Κακουργιοδικείο του Catanzaro για ψευδομαρτυρία ο στρατηγός Saverio Malizia, νομικός σύμβουλος του υπουργού Άμυνας Mario Tanassi. Αφήνεται αμέσως ελεύθερος.

1979

**16 Ιανουαρίου.** Ο Ventura διαφεύγει στην Αργεντινή.

**23 Φεβρουαρίου.** Πρώτη απόφαση του Κακουργιοδικείου του Catanzaro. Οι Freda, Ventura και Giannettini καταδικάζονται σε ισόβια για σφαγή, απόπειρες και συνηγορία σε αδίκημα. Ο Valpreda, απαλλάσσεται λόγω ανεπάρκειας αποδείξεων για τη σφαγή, καταδικάζεται σε τέσσερα χρόνια και έξι μήνες για σύσταση συμμορίας. Ίδια καταδίκη και για το Merlino. Ο Gargamelli καταδικάζεται σε ένα χρόνο και έξι μήνες για σύσταση συμμορίας. Αναστολή της ποινής των δύο ετών για τον Bagnoli. Τα αδικήματα της ψευδομαρτυρίας με τα οποία βαρύνονται οι συγγενείς του Valpreda και του Delle Chiaie παραγράφονται. Ο Maletti καταδικάζεται σε τέσσερα χρόνια για συνέργια και ψευδομαρτυρία, ο Labruna σε δύο χρόνια. Σε ένα χρόνο ο Tanzilli για ψευδομαρτυρία.

1980

**4 Απριλίου.** Ο Francesco Cossiga τίθεται επικεφαλής μιας κυβέρνησης των DC, PSI, PRI.

**30 Ιουλίου.** Απαλλάσσεται από το Κακουργιοδικείο της Potenza ο στρατηγός Malizia, μετά την ακύρωση της απόφασης του Κακουργιοδικείου του Catanzaro της 23ης Νοεμβρίου 1977 από το Ακυρωτικό Δικαστήριο.

**2 Αυγούστου.** Εκρήγνυται μία βόμβα στο σταθμό της Μπολώνια: 85 νεκροί και δεκάδες τραυματίες.

**18 Οκτωβρίου.** Ο Arnaldo Forlani σχηματίζει μια τετρακομματική κυβέρνηση (DC, PSI, PSDI, PRI).

1981

**20 Μαρτίου.** Το Εφετείο Κακουργημάτων του Catanzaro απαλλάσσει λόγω ανεπάρκειας

αποδείξεων τους Freda, Ventura, Giannettini, Valpreda και Merlino. Καταδικάζει τους Freda και Ventura σε 15 χρόνια για σύσταση συμμορίας για ανατρεπτική δράση, για τις απόπειρες της 25ης Απριλίου στο Μιλάνο και αυτές στα τρένα της 9ης Αυγούστου 1969. Μειώνονται σημαντικά οι ποινές των Maletti και Labruna.

**28 Ιουνίου.** Πεντακομματική κυβέρνηση (DC, PSI, PSDI, PRI, PLI) με επικεφαλής τον Giovanni Spadolini.

**24 Αυγούστου.** Η Εξεταστική Επιτροπή αποφασίζει να βάλει στο αρχείο τις κατηγορίες εναντίον των Giulio Andreotti, Mariano Rumor, Mario Tanassi και Mario Zagari, σε σχέση με την εμπλοκή τους στις δραστηριότητες συγκάλυψης που πραγματοποίησε η SID.

1982

**10 Ιουνίου.** Το Ακυρωτικό Δικαστήριο αναθέτει μια δεύτερη έφεση στο Bari, αλλά αποκλείει από τη δίκη τον Giannettini.

1985

**1 Αυγούστου.** Το Εφετείο Κακουργημάτων του Bari απαλλάσσει από το αδίκημα της σφαγής τους Freda, Ventura, Valpreda και Merlino λόγω ανεπάρκειας αποδείξεων. Επικυρώνει αντίθετα τις καταδίκες σε 15 χρόνια των Freda και Ventura και μειώνει περαιτέρω τις ποινές των Maletti (ένας χρόνος) και Labruna (δέκα μήνες).

1986

**1 Αυγούστου.** Ο Craxi διαδέχεται τον εαυτό του στην ηγεσία μιας πεντακομματικής κυβέρνησης.

1987

**27 Ιανουαρίου.** Το πρώτο τμήμα του Ακυρωτικού Δικαστηρίου, με πρόεδρο τον Corrado Carnevale, απορρίπτει όλες τις προσφυγές, επιβεβαιώνοντας έτσι την απόφαση του Εφετείου του Bari της 1ης Αυγούστου 1985. Οι Freda, Ventura, Valpreda και Merlino βγαίνουν οριστικά από τη δικαστική σκηνή.

1988

**13 Απριλίου.** Ο Ciriaco De Mita ηγείται μιας πεντακομματικής κυβέρνησης των DC, PSI, PRI, PSDI, PLI.

**2 Ιουλίου.** Ο Leonardo Marino, πρώην μέλος της *Lotta continua*, παρουσιάζεται στους караμπινιέρους της La Spezia. Μετά από 24 μέρες θα ομολογήσει στους караμπινιέρους του Μιλάνο την ευθύνη του, ως οδηγού του αυτοκινήτου, στην απόπειρα εναντίον του αστυνόμου Calabresi. Κατηγορεί και τον Ovidio Bompressi, άλλο πρώην μέλος της LC, ως τον υλικό εκτελεστή της δολοφονίας, τον Adriano Sofri και τον Giorgio Pietrostefani, τους δύο ηγέτες της εξωκοινοβουλευτικής οργάνωσης, ως εντολείς.

**1989**

**1ανουάριος.** Ο ανακριτής Guido Salvini ανοίγει μια νέα έρευνα για την ανατρεπτική δράση της δεξιάς και για τη σφαγή της piazza Fontana.

**20 Φεβρουαρίου.** Το Κακουργιοδικείο του Catanzaro απαλλάσσει ως μη έχοντες διαπράξει το αδίκημα τους Delle Chiaie και Massimiliano Fachini απ' την κατηγορία της σφαγής για την piazza Fontana.

**1991**

**12 Απριλίου.** Έβδομη κυβέρνηση Andreotti: τετρακομματική των DC, PSI, PSDI, PLI

**5 Ιουλίου.** Το Εφετείο Κακουργημάτων του Catanzaro επικυρώνει την απαλλαγή για τη σφαγή της piazza Fontana των Delle Chiaie και Fachini.

**1994**

**11 Μαΐου.** Ο Silvio Berlusconi σχηματίζει μια κεντρο-δεξιά κυβέρνηση των FI (Φορτσα ιταλία), AN (Εθνική Συμμαχία), LN (Λίγκα του Βορρά), CCD (Χριστιανοδημοκρατικό Κέντρο). Για πρώτη φορά στη μεταπολεμική περίοδο η Alleanza nazionale (Εθνική Συμμαχία, πρώην MSI) μπαίνει στην κυβέρνηση.

**1995**

**13 Μαρτίου.** Ο δικαστής Salvini καταθέτει το βούλευμα για την παραπομπή σε δίκη των Nico Azzi, Giancarlo Rognoni, Mauro Marzorati, Francesco De Min, Pietro Battiston, Paolo Signorelli, Sergio Calore, Martino Siciliano, Giambattista Cannata, Cristiano De Eccher, Mario Ricci, Massimiliano Fachini, Guido Giannettini, Stefano Delle Chiaie, Gianadelio Maletti,

Sandro Romagnoli, Giancarlo D' Ovidio, Guelfo Osmani, Michele Santoro, Licio Gelli, Roberto Palotto, Angelo Izzo, Carlo Digilio, Franco Donati, Cinzia Di Lorenzo, Ettore Malcangi.

**Απρίλης.** Μετά από το βούλευμα για την παραπομπή σε δίκη που κατέθεσε ο δικαστής Salvini διορίζονται εισαγγελείς οι Grazia Pradella και Massimo Meroni. Τους συντονίζει ο D' Ambrosio.

**1996**

**17 Μαΐου.** Ο Romano Prodi σχηματίζει μια κυβέρνηση κεντροαριστεράς των PDS (Δημοκρατικό Κόμμα της Αριστεράς), PPI (Ιταλικό Λαϊκό Κόμμα), RI (Ιταλική Ανανέωση), UD, Πράσινους και την υποστήριξη της RC (Κομμουνιστική Επανάσταση). Για πρώτη φορά (μετά τις κυβερνήσεις αμέσως μετά τον πόλεμο) το Partito democratico della sinistra (πρώην PCI) μπαίνει στην κυβέρνηση.

**1 Αυγούστου.** Πεθαίνει ο Federico Umberto D' Amato, πρώην αρχηγός της Υπηρεσίας Απορρήτων Υποθέσεων του υπουργείου Εσωτερικών.

**4 Οκτωβρίου.** Ο εμπειρογνώμονας Aldo Giannuli, επιφορτισμένος από το δικαστή Salvini, ανακαλύπτει σε μια αποθήκη στη οδό Arpia, στην περιφέρεια της Ρώμης, 150 χιλιάδες φακέλους μη καταχωρημένους από το υπουργείο Εσωτερικών.

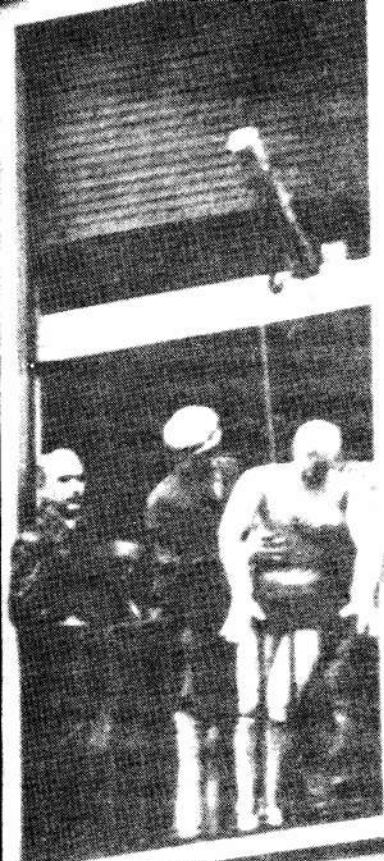
**1997**

**22 Ιανουαρίου.** Ο Sofri, ο Pietrostefani και ο Bompressi καταδικάζονται οριστικά (είναι η έκτη δίκη) από το ακυρωτικό δικαστήριο σε 22 χρόνια φυλάκισης. Το αδίκημα του Marino παραγράφεται.

**1999**

Οι τρεις αφέθηκαν ελεύθεροι εν όψει της νέας δίκης που άρχισε στα τέλη Οκτωβρίου.

*Το κείμενο είναι από το βιβλίο του Luciano Lanza, Bombe e Segreti. Piazza Fontana 1969, εκδόσεις Elèuthera, Milano, 1997.*



Il giorno 15 dicembre 1969, alle ore 15,30, si è svolto nella Questura di Milano un interrogatorio di un certo numero di persone, tra le quali si sono trovate alcune donne, le quali, secondo quanto riferito, avrebbero fornito informazioni di natura di carattere politico e sociale, relative alle attività svolte in questi giorni in alcune zone della città di Milano, in particolare in quelle vicine alla Questura, e che avrebbero potuto essere di natura di carattere politico e sociale, e che avrebbero potuto essere di natura di carattere politico e sociale, e che avrebbero potuto essere di natura di carattere politico e sociale.



ANARCHIA

Questura di Milano  
15 dicembre 1969

